

B&B
VISOKA ŠOLA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ

Diplomsko delo visokošolskega strokovnega študija
Program: Varstvo okolja

**PRAVICA DO PITNE VODE IN KAKO JE TA
PRAVICA ZAGOTOVLJENA ROMSKI
SKUPNOSTI V LJUBLJANI**

Mentorica: dr. Jožica Fabjan

Kandidatka: Tina Nartnik

Lektorica: Mija Čuk, univ. dipl. spl. jez.

Homec, marec 2024

ZAHVALA

Miha, Nora in Dimitrij,

hvaležnost je občutek, ki ga ni mogoče opisati zgolj z besedami. Vaša podpora in prisotnost sta bila kot sončni žarki v mojem študijskem življenju, ki so mi pomagali rasti, se smejati in preseči meje svojih sposobnosti. Rada vas imam.

Zahvala gre tudi mentorici dr. Jožici Fabjan za njeno neprecenljivo pomoč in podporo pri pisanju diplomskega dela.

IZJAVA

Študentka Tina Nartnik izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Jožice Fabjan.

Skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorski in sorodnih pravicah dovoljujem objavo tega diplomskega dela na spletni strani šole.

Dne

Podpis:

POVZETEK

Diplomsko delo obravnava problematiko dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani. S poudarkom na mednarodnih in nacionalnih pravnih virih raziskuje pravico do pitne vode kot temeljni element človekovega dostojanstva. Skozi analizo obstoječega stanja, intervjujev s predstavniki romske skupnosti in relevantnimi akterji ter z oblikovanjem priporočil se delo osredotoča na identifikacijo izzivov in potreb romske skupnosti ter oblikovanje smernic za politike in ukrepe. Ključni poudarki vključujejo participativni pristop, izboljšanje infrastrukture, izvajanje programov ozaveščanja in izobraževanja ter spodbujanje mediacije pri reševanju sporov glede lastništva zemljišč. Sklepna ugotovitev je, da je treba celostno pristopiti k reševanju problema, upoštevati specifične potrebe posameznih naselij ter zagotoviti enakopraven dostop do pitne vode za vse prebivalce, ne glede na njihov etnični ali socialno-ekonomski položaj.

KLJUČNE BESEDE

- pravica
- pitna voda
- pravni viri
- Romi
- Ukrepi

ABSTRACT

The thesis addresses the issue of access to drinking water for the Roma community in Ljubljana. With a focus on international and national legal sources, it explores the right to drinking water as a fundamental element of human dignity. Through an analysis of the current situation, interviews with representatives of the Roma community and relevant stakeholders, and the formulation of recommendations, the thesis focuses on identifying the challenges and needs of the Roma community and shaping guidelines for policies and measures. Key emphases include a participatory approach, improving infrastructure, implementing awareness and education programs, and promoting mediation in resolving land ownership disputes. The concluding finding is that a comprehensive approach is needed to address the problem, taking into account the specific needs of individual settlements and ensuring equal access to drinking water for all residents, regardless of their ethnic or socio-economic status.

KEY WORDS

- right
- drinking water
- legal sources
- Roma
- measures

Vsebina

1	UVOD	1
1.1	Opredelitev področja in opis problema	1
1.2	Cilji in namen diplomskega dela.....	1
1.3	Predpostavke in omejitve	2
1.4	Metode dela.....	3
2	PRAVICA DO PITNE VODE	4
2.1	Pomen pitne vode.....	4
2.2	Pomanjkanje vode	4
2.3	Pravica do pitne vode	5
3	MEDNARODNI PRAVNI VIRI	6
3.1	Splošna deklaracija o človekovih pravicah.....	6
3.2	Mednarodne pogodbe.....	7
3.2.1	Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah	7
3.2.2	Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah.....	8
3.2.3	Protokol o vodi in zdravju h Konvenciji o varstvu in uporabi čezmejnih vodnih tokov in mednarodnih jezer.....	8
3.2.4	Druge mednarodne pogodbe	8
3.3	Stockholmska deklaracija	9
3.4	Milenijski razvojni cilj.....	10
3.5	Dublinska izjava o vodi in trajnostnem razvoju.....	10
3.6	Agenda 21	11
3.7	Resolucija generalne skupščine OZN o pravici do vode in sanitarij.....	12
3.8	Resolucija sveta za človekove pravice o varstvu človekovih pravic in dostopu do varne pitne vode in sanitarij	12
3.9	Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030	13
4	EVROPSKI PRAVNI VIRI	14
4.1	Pravni viri Sveta Evrope.....	14
4.1.1	Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin 14	
4.1.2	Evropska socialna listina	14
4.1.3	Evropska listina o vodnih virih.....	15
4.1.4	Resolucija št. 1693/2009	15
4.2	Pravni viri Evropske unije.....	15
4.2.1	Pogodba o delovanju Evropske unije – Lizbonska pogodba	16
4.2.2	Listina Evropske unije o temeljnih pravicah	16
4.2.3	Okvirna direktiva o vodah	17

4.2.4	Direktiva o pitni vodi	17
5	PRAVNI OKVIR V SLOVENIJI	18
5.1	Ustava Republike Slovenije.....	18
5.2	Zakonski pravni viri	18
5.2.1	Zakon o varstvu okolja (ZVO-2).....	19
5.2.2	Zakon o vodah (ZV-1)	19
5.2.3	Zakon o gospodarskih javnih službah (ZGJS)	20
5.3	Podzakonski pravni viri.....	20
5.3.1	Uredba o oskrbi s pitno vodo.....	20
5.3.2	Uredba o pitni vodi	21
6	ANALIZA OBSTOJEČEGA STANJA DOSTOPA DO PITNE VODE ZA ROMSKO SKUPNOST V LJUBLJANI	23
6.1	Romi v Sloveniji.....	23
6.2	Socialno-ekonomska situacija romske skupnosti v Ljubljani	23
7	INTERVJUJI IN VPOGLED ROMSKE SKUPNOSTI TER DRUGIH RELEVANTNIH AKTERJEV	26
7.1	Metodologija intervjujev in vzorčenje	26
7.2	Rezultati intervjujev	27
7.2.1	Pripadniki romske skupnosti.....	27
7.2.2	Zaposleni na CSD, občini in nevladni organizaciji	31
7.3	Analiza pridobljenih podatkov.....	33
8	PRIPOROČILA ZA IZBOLJŠANJE DOSTOPA DO PITNE VODE ZA ROMSKO SKUPNOST V LJUBLJANI	35
8.1	Izpostavitev ključnih izzivov in potreb romske skupnosti.....	35
8.2	Oblikovanje smernic in priporočil za politike in ukrepe.....	35
9	ZAKLJUČEK	37
10	VIRI	38

Kazalo slik

Slika 1: Cilji trajnostnega razvoja	13
Slika 2: Ena izmed nekdanjih Koželjevih barak	24
Slika 3: Objekt v naselju Roje	24
Slika 4: Naselje na Litijski cesti iz leta 2002, spredaj nekdanja delavska baraka....	28
Slika 5: Naselje na Litijski cesti leta 2011, spredaj desno del hiše Harisa Tahirovića	29

Kazalo tabel

Tabela 1: Socialnovarstveni programi za Rome - sofinancirani programi v letu 2023	31
---	----

KRATICE

CSD:	Center za socialno delo
EKČP:	Evropska konvencija o človekovih pravicah
ESČP:	Evropsko sodišče za človekove pravice
ESL:	Evropska socialna listina
EU:	Evropska unija
MOL:	Mestna občina Ljubljana
MPDPP:	Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah
OZN:	Organizacija združenih narodov
PDEU:	Pogodba o delovanju Evropske unije
SDČP:	Splošna deklaracija o človekovih pravicah
UNCED:	United Nations conference on environment and development
UNEP:	United Nations environment programme
URS:	Ustava Republike Slovenije

1 UVOD

1.1 Opredelitev področja in opis problema

Pravica do pitne vode predstavlja temeljno človekovo pravico, saj je ključnega pomena za ohranjanje zdravja, dostojanstva in preživetja posameznikov. Nanaša se na dostop do čiste, varne, fizično in cenovno dostopne pitne vode, ki je bistvena za ohranjanje življenja, zdravja in osebne higiene. Ta pravica je tesno povezana z drugimi temeljnimi človekovimi pravicami, kot so pravica do hrane, zdravja, stanovanja in dostojanstva, ter je odločilna za uresničevanje enakosti, pravičnosti in trajnostnega razvoja v družbi.

Ranljive skupnosti, kot je romsko prebivalstvo, se pogosto soočajo z izzivi pri uresničevanju te pravice, saj številni živijo v neugodnih socialno-ekonomskih razmerah in imajo omejen dostop do infrastrukture pitne vode. To lahko privede do številnih zdravstvenih in socialnih težav, med katerimi so tudi izključenost iz družbe, nedokončanje izobraževanja in težja zaposljivost.

Romsko prebivalstvo v Sloveniji predstavlja posebno skupnost znotraj slovenske družbe, ki se srečuje z različnimi oblikami socialne izključenosti, revščine in diskriminacije.

Razumevanje teh problemov, izzivov in njihovih posledic ter analiza načinov, kako je pravica do pitne vode zagotovljena romski skupnosti v Ljubljani, sta pomembna za razvoj učinkovitih politik, ukrepov in intervencij za izboljšanje njihovega položaja ter zagotavljanje enakih pravic in dostojanstva vsem prebivalcem.

1.2 Cilji in namen diplomskega dela

Diplomsko delo ima naslednje cilje:

- Raziskati in analizirati obstoječe politike, zakonodajo in ukrepe, ki služijo kot osnova za zagotavljanje pravice do pitne vode. Eden izmed ključnih ciljev je temeljito raziskati in analizirati obstoječe politike, zakonodajo in ukrepe, ki so pomembni za uveljavljanje pravice do pitne vode.
- Oceniti učinkovitost trenutnih pristopov za zagotavljanje pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani. To vključuje kritično analizo in prepoznavanje uspešnih praks, kot tudi identifikacijo področij, kjer so potrebne izboljšave.
- Identificirati ovire in predlagati rešitve za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani. Naloga ima za cilj identificirati konkretne ovire in izzive, s katerimi se romska skupnost srečuje pri dostopu do pitne vode, in hkrati predlagati praktične rešitve za njihovo premagovanje.

- Prispevati k ozaveščanju in razumevanju pomena pravice do pitne vode. S tem ciljem bo diplomsko delo zagovarjalo načelo enakega dostopa do pitne vode za vse prebivalce, vključno z romsko skupnostjo v Ljubljani.

Diplomsko delo bo predvidoma privedlo do naslednjih predvidenih rezultatov:

- Poglobljeno razumevanje obstoječih politik, zakonodaje in ukrepov, ki se nanašajo na pravico do pitne vode.
- Kritična analiza učinkovitosti obstoječih pristopov za zagotavljanje pitne vode za Rome v Ljubljani ter prepoznati uspešne prakse in identificirati področja, kjer so potrebne izboljšave.
- Identifikacija konkretnih ovir in izzivov, s katerimi se romska skupnost sooča pri dostopu do pitne vode, ter predlagati rešitve za njihovo premagovanje.
- Priporočila za izboljšanje politik, zakonodaje in ukrepov, ki se nanašajo na pravico do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani. Cilj teh priporočil bo doseči enakost dostopa do pitne vode za vse prebivalce, ne glede na njihov etnični ali družbeni status.

1.3 Predpostavke in omejitve

Predpostavke diplomskega dela so sledeče:

- Romski prebivalci v Ljubljani imajo omejen dostop do čiste pitne vode v primerjavi z večinskim prebivalstvom.
- Obstajajo strukturne ovire in diskriminacija, ki otežujejo romski skupnosti uveljavljanje svoje pravice do pitne vode.
- Učinkovite politike in ukrepi za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost bi lahko pozitivno vplivali na njihovo socialno-ekonomsko stanje in zdravje.

Omejitve pri diplomskem delu so sledeče:

- dostopnost in zanesljivost relevantnih podatkov o dostopu do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani,
- sodelovanje romske skupnosti, lokalnih oblasti in drugih relevantnih akterjev pri raziskovalnem procesu,
- omejitve glede geografskega obsega raziskave (omejeno na Ljubljano).

1.4 Metode dela

Metode dela v okviru diplomskega dela vključujejo:

- pregled relevantne literature, zakonodaje in politik na področju pravice do pitne vode,
- analizo obstoječih podatkov in poročil o dostopu do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani,
- izvedbo intervjujev s predstavniki romske skupnosti, lokalnih oblasti, nevladnih organizacij in drugih relevantnih akterjev,
- oblikovanje priporočil za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani.

2 PRAVICA DO PITNE VODE

2.1 Pomen pitne vode

Ahačič et al (2015) spoznajo vodo kot vir življenja, ki je ključnega pomena za obstoj vseh živih bitij na našem planetu. Njena izjemna vloga jo postavlja na prestol najpomembnejšega naravnega vira. Človek je že od nekdaj odvisen od tega dragocenega naravnega vira, saj lahko brez pitne vode preživi le nekaj dni. Zgodovina in razvoj človeške civilizacije sta v mnogih pogledih močno zaznamovana s pitno vodo. Nomadska plemena so morala iskati območja, kjer je bila voda dostopna, kar jih je včasih prisililo, da so se naselila na mestih z obilico vodnih virov. Ta mesta so kasneje postala prva stalna naselja. Prav tako so se prve znane civilizacije, kot mezopotamska ob rekah Evfrat in Tigris, egipčanska ob reki Nil in indijska ob reki Ind, razvijale na območjih z bogatimi vodnimi viri. Dovolj vode je pomembno za rodovitnost zemlje in s tem za razvoj kmetijstva, kar je bila glavna dejavnost v teh civilizacijah. Takšna odvisnost od vode je močno vplivala na odnos ljudi do tega naravnega vira, način življenja in družbeno organizacijo zgodnjih civilizacij. Voda je bila ne le fizično pomembna, ampak so jo ljudje častili in povezovali z različnimi božanstvi in nadnaravnimi silami. Hkrati so razvijali razumevanje in sposobnost izkoriščanja vodnih virov, kar je omogočilo razvoj in preživetje.

2.2 Pomanjkanje vode

Čeprav je več kot dve tretjini površja našega planeta prekrto z oceanom, je samo majhen del, okoli petina celotnih zalog vode, sladke pitne vode, ki je na voljo za ljudi. Na žalost pa več kot 1,2 milijarde ljudi po svetu nima dostopa do pitne vode, ki je najpomembnejša za človeško preživetje. Zato je izredno pomembno, da se zavedamo ne samo fiziološkega pomena vode za naše telo in naravo kot celoto, temveč tudi količinskega pomena ohranjanja tega dragocenega vira za prihodnje generacije in za naše okolje (Lukič, 2016).

Vodni viri obsegajo obsežna geografska območja, ki se razprostirajo prek nacionalnih meja in so medsebojno povezani. Voda se uporablja na raznolike načine, vendar so vodni viri pod vedno večjim pritiskom zaradi različnih dejavnikov, tako z naraščajočimi potrebami prebivalstva, potrebami v kmetijstvu, industrijsko rastjo, energetsko proizvodnjo kot tudi z drugimi gospodarskimi dejavnostmi. Vse te spremenljivke prispevajo k povečanju izkoriščanja vodnih virov za življenje in trajnostno razvojno prihodnost (Stegel, 2020).

V okviru 17 ciljev trajnostnega razvoja, ki so jih svetovni voditelji sprejeli na zgodovinskem vrhu Združenih narodov leta 2015, je bil sprejet tudi cilj št. 6 »čista voda in sanitarna ureditev«, ki nalaga vsem zagotoviti dostop do vode in sanitarne ureditve ter poskrbeti za trajnostno gospodarjenje z vodnimi viri.

Dostop do varne vode, sanitarij in higiene je najosnovnejša človeška potreba za zdravje in dobro počutje. Milijarde ljudi ne bodo imele dostopa do teh osnovnih storitev do leta 2030, razen če se napredek potroji. Povpraševanje po vodi narašča zaradi hitre rasti prebivalstva, urbanizacije in povečanih potreb po vodi v kmetijstvu, industriji in energetskega sektorju. Povpraševanje po vodi je preseglo rast prebivalstva in že polovica svetovnega prebivalstva vsaj en mesec na leto doživlja hudo pomanjkanje vode. Pomanjkanje vode se bo povečalo z dvigom globalnih temperatur zaradi podnebnih sprememb. Naložbe v infrastrukturo in sanitarije, zaščita in obnova ekosistemov, povezanih z vodo, in izobraževanje o higieni so koraki, potrebni za zagotovitev univerzalnega dostopa do varne in dostopne pitne vode vse do leta 2030, izboljšanje učinkovitosti uporabe vode pa je ključno za zmanjšanje obdobja pomanjkanja vode.

Dosežen je že pozitiven napredek. Med letoma 2015 in 2022 se je delež svetovnega prebivalstva z dostopom do varno upravljane pitne vode povečal z 69 odstotkov na 73 odstotkov. A še vedno ostaja kar nekaj izzivov. Leta 2022 2,2 milijarde ljudi še vedno ni živelo v okolju, kjer bi bila zagotovljena varna oskrba s pitno vodo, vključno s 703 milijoni, ki niso imeli osnovne vodne storitve; 3,5 milijarde ljudi ni imelo urejenega systemskega odvajanja odpadnih vod, 1,5 milijarde ljudi v letu 2022 ni imelo osnovnih sanitarij in 2 milijardi ljudi ni imelo osnovne opreme za umivanje rok, 653 milijonov ljudi pa ni imelo sploh nobene opreme za umivanje rok (United Nations, 2015).

2.3 Pravica do pitne vode

Dostop do vode in sanitarij je človekova pravica. Učinkovito upravljanje vodnega cikla je temelj za napredek v okviru Agende za trajnostni razvoj do leta 2030, zlasti v zvezi z lakoto, enakostjo med spoloma, zdravjem, izobraževanjem, preživetjem, trajnostjo in ekosistemi. Voda je tudi ključna pri prilagajanju na podnebne spremembe, saj služi kot kritična povezava med podnebnim sistemom, človeško družbo in okoljem. Brez pravega upravljanja vode lahko pričakujemo povečano tekmovanje za vodo med sektorji in eskalacijo različnih vrst vodnih kriz, sprožajoč nujne razmere v različnih sektorjih, odvisnih od vode. Fizični svet vode je tesno povezan s socio-političnim svetom, pri čemer je voda pogosto ključni dejavnik pri obvladovanju tveganj, kot so lakota, epidemije, neenakosti in politična nestabilnost (United Nations).

3 MEDNARODNI PRAVNI VIRI

Odnos med človeštvom in vodo je v zgodovini pogosto sprožal spore zaradi njenega izjemnega pomena. Zato je voda že dolgo predmet mednarodnega pravnega urejanja. Pomembni pojmi mednarodnega prava morja in rek so bili oblikovani že v 19. stoletju, vendar so se šele kasneje začela pojavljati prva pravila in mednarodni sporazumi na tem področju, še posebej prek Društva narodov (Türk, 2015).

Ko se je začelo zavedati, da so vodni viri omejeni, populacija narašča in da prihaja do pomanjkanja pitne vode, je postalo očitno, da je treba pravno zaščititi pravico do pitne vode v mednarodnih dokumentih (Ahačič et al, 2015).

Čeprav pravica do pitne vode ni bila izrecno navedena kot človekova pravica v zavezujočih mednarodnih dokumentih, jo je mogoče izpeljati iz drugih človekovih pravic (Lukič, 2016). Ahačič et al, (2015) navajajo, da ta pravica izhaja iz pravice do življenja, pa tudi iz pravic do dostojanstva, zdravja in ustrezne življenjske ravni. Pomembno vlogo pri priznanju pravice do pitne vode kot človekove pravice igra Resolucija Generalne skupščine Združenih narodov o človekovih pravicah do vode in sanitarij, ki sicer ni formalno pravno zavezujoča, vendar ima močan vpliv zaradi prepoznavanja pomena pitne vode in potrebe po omogočanju dostopa do varne pitne vode za vse.

Poleg te resolucije ima mednarodna Splošna deklaracija o človekovih pravicah pomemben vpliv na področje vode, saj opredeljuje državljanske, politične, ekonomske, kulturne in socialne pravice, ki so podlaga številnim mednarodnim pogodbam, ki urejajo to pravico. Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah vključuje pravice, ki so odvisne od dostopa do čiste vode. Prav tako je Splošni komentar št. 15 k Mednarodnemu paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah poudaril povezavo med temeljnimi človekovimi pravicami in dostopom do pitne vode.

3.1 Splošna deklaracija o človekovih pravicah

Splošna deklaracija o človekovih pravicah (SDČP), sprejeta leta 1948, je ključen dokument na področju človekovih pravic. Pripravili so jo predstavniki z različnimi pravnimi in kulturnimi ozadji iz vseh regij sveta. Deklaracijo je razglasila Generalna skupščina Združenih narodov v Parizu 10. decembra 1948 (resolucija Generalne skupščine 217 A) kot skupen standard dosežkov za vse narode in vse države. Čeprav ni zavezujoča kot mednarodna pogodba, se šteje za del mednarodnega običajnega prava in je podlaga za številne druge mednarodne sporazume, ki neposredno ali posredno obravnavajo pravico do pitne vode. SDČP vsebuje 30 členov, ki opredeljujejo širok nabor človekovih pravic, skupaj z državljskimi, političnimi, ekonomskimi, kulturnimi in socialnimi pravicami (Universal Declaration of Human Rights, 1948).

Čeprav SDČP ne omenja pravice do vode izrecno, navaja Lukič (2016), je mogoče to pravico izpeljati iz drugih pravic, kot so pravica do življenja, ustreznega življenjskega standarda, zdravja, stanovanja in hrane. 25. člen SDČP pravi, da ima vsakdo pravico do takšne življenjske ravni, ki zagotavlja zdravje in blagostanje, vključno s hrano, obleko, stanovanjem, zdravniško oskrbo in socialnimi storitvami. Tudi 2. člen SDČP poudarja dostojanstvo in enake pravice vseh ljudi.

Voda je ena od osnovnih človekovih potreb, ki omogoča dostojno življenje, zato jo je mogoče razumeti kot implicitno vključeno v besedilo SDČP, še posebej v 25. členu, ki postavlja temelje za ustrezen življenjski standard. Prav tako je jasno, da druge pravice, navedene v SDČP, ni mogoče uresničiti brez zadostne količine in kakovosti vode za ohranjanje zdravja in dobrega počutja. SDČP tako predstavlja pomemben okvir za razumevanje povezave med človekovimi pravicami in pravico do pitne vode.

3.2 Mednarodne pogodbe

Mednarodna pogodba je pisni sporazum med subjekti mednarodnega prava, ki vključuje najpogosteje dve ali več držav (ali njihove organe) in/ali mednarodne organizacije. Ta sporazum izraža njihovo soglasje k določenim pravicam in obveznostim v skladu z mednarodnim pravom. Mednarodne pogodbe, ki se nanašajo na varstvo človekovih pravic, ne le določajo obveznosti za pogodbenice, temveč tudi zagotavljajo pravice v korist tretjih oseb, bodisi posameznikov bodisi pravnih subjektov. Za veljavnost mednarodne pogodbe mora biti sklenjena v pisni obliki in iz nje morata jasno izhajati volja strank in njihov namen, da ustvarijo obveznosti po mednarodnem pravu. Ime in oblika pogodbe ne vplivata na njeno pravno naravo, kar pomeni, da se mednarodna pogodba lahko sklene tudi z izmenjavo pisem ali not. Postopek za sklenitev je posebej opredeljen v zakonu (Polak Petrič, Jager Agius, & Zidar, 2013).

3.2.1 Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, kot navajajo Ahačič et al (2015), vključuje tudi pravico do ustreznega življenjske ravni in pravico do najvišjega dosegljivega standarda zdravja, iz katerih izhaja tudi pravica do pitne vode. Ta mednarodni pakt se šteje za najpomembnejši mednarodni dokument, ki zagotavlja človekovo pravico do vode, saj ni mogoče izpolnjevati pravic, ki so vanj vključene, brez zagotovitve dostopa do čiste pitne vode.

Leta 2002 je Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice povišal pravico do vode v samostojno pravico s Splošnim komentarjem št. 15. Ta odbor je pravico do vode umestil pod okrilje pravice do primerne življenjske ravni, saj je voda nujna za preživetje, ter pod pravico do najvišjega dosegljivega standarda fizičnega in mentalnega zdravja. Glede na razlago komentarja vključuje pravica do vode uporabo vode za pitje, kuhanje, osebno higieno, umivanje, pranje perila in čiščenje. V

komentarju Odbor določa tudi količino vode, ki je potrebna na osebo na dan, njen dostop, ceno in kakovost. Splošni komentar št. 15 določa, da so države dolžne zagotoviti razpoložljivost vode v skladu s smernicami, ki omogočajo ustrezne pogoje za kakovost, varnost in dostopnost vode. Ta dostop mora biti fizično in cenovno dostopen vsakomur brez diskriminacije.

3.2.2 Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (MPDPP) je bil podpisan 16. decembra 1966 v New Yorku in začel veljati 23. marca 1976. V Sloveniji je začel veljati 1. julija 1992. Ta pakt zavezuje države pogodbenice k zagotavljanju državljanskih in političnih pravic, ki spadajo med t. i. prvo generacijo človekovih pravic. Med drugim varuje temeljno pravico človeka do življenja ter prepoveduje mučenje, suženjstvo, samovoljno priprtje, prisilno delo in odvzem temeljnih svoboščin, kot so pravica do gibanja, svobode izražanja in združevanja (Varuh človekovih pravic).

Čeprav MPDPP ne vsebuje izrecne opredelitve pravice do pitne vode in sanitarij, uveljavlja pravico do življenja. Prav tako je pravica do pitne vode in sanitarij ključna za zagotavljanje človekovega prava do življenja. Zagotovitev čiste pitne vode ima izjemno pomembno vlogo pri ohranjanju zdravja, saj sta onesnažena voda in pomanjkanje vode za osnovno higieno vzrok za številne nalezljive bolezni ter eden najpomembnejših dejavnikov smrtnosti po vsem svetu (Lukič, 2016).

3.2.3 Protokol o vodi in zdravju h Konvenciji o varstvu in uporabi čezmejnih vodnih tokov in mednarodnih jezer

Protokol o vodi in zdravju, podpisan leta 1999, je mednarodni sporazum, ki priznava pravico do vode. Poudarja, da mora biti pravičen dostop do ustrezne količine in kakovosti vode zagotovljen vsem ljudem. Protokol je namenjen spodbujanju varne pitne vode in zaščite vodnih virov, ter pomaga državam članicam doseči razvojne cilje tisočletja. To je prvi tak mednarodni sporazum, ki si prizadeva za zadostno količino varne pitne vode in ustrezne higienske pogoje za vse, ter za zaščito vodnih virov. Protokol uvaja tudi socialne vidike pri upravljanju z vodnimi viri in poudarja pomen izboljšanja dostopa do vode in sanitarij za prekinitev začaranega kroga revščine (Economic and Social Council, 1999).

3.2.4 Druge mednarodne pogodbe

Lukič (2016) opredeljuje tudi nekatere druge mednarodne pogodbe, navedene v nadaljevanju. Otroci morajo biti deležni še posebne pozornosti v obravnavi pravice do dostopa do pitne vode. Tako Konvencija o otrokovih pravicah otrokom priznava pravico do najboljše možne ravni zdravja in dostop do zdravstvenih storitev, vključno s tistimi, ki pomagajo pri zdravljenju bolezni in rehabilitaciji.

V državah Afrike so pogosti primeri izkoriščanja žensk in otrok, ki morajo prehoditi dolge razdalje, da bi prišli do najbližjega vira pitne vode. Ženske so pogosto bolj ranljive v takšnih razmerah. Zato Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk izrecno priznava njihovo pravico do varne pitne vode. Ta konvencija zahteva, da države sprejmejo vse potrebne ukrepe za odpravo diskriminacije kmečkih žensk in zagotovijo enakopravno sodelovanje v razvoju podeželja. To vključuje tudi pravico do ustrežnejših življenjskih pogojev, kar pomeni bivališče, sanitarije, električno energijo, dostop do vode, promet in komunikacija.

Dostop do varne pitne vode in sanitarij je pomemben tudi za invalide in osebe s posebnimi potrebami. Konvencija o pravicah invalidov priznava njihovo pravico do ustreznih življenjskih razmer, vključno s hrano, oblačili, stanovanjem in dostopom do čiste vode. Prav tako zagotavlja pravico do socialnega varstva brez diskriminacije zaradi invalidnosti in zahteva, da se sprejmejo ukrepi za oskrbo s čisto vodo invalidom.

Dostop do pitne vode mora biti zagotovljen tako v času miru kot v oboroženih spopadih, in to velja tako za vojake, vojne ujetnike kot tudi civiliste. To zagotavljajo ženevske konvencije, ki se nanašajo na oborožene spopade skupaj s protokoli in so zavezujoče za vse države. Njihov glavni cilj je ohranitev dostojanstva posameznika med spopadi, kar zahteva neprekinjeno oskrbo s temeljnimi življenjskimi potrebščinami, torej tudi z vodo.

3.3 Stockholmska deklaracija

Konferenca Združenih narodov o človekovem okolju leta 1972 v Stockholmu je bila prva svetovna konferenca, ki je okolje postavila v ospredje. Udeleženci so sprejeli niz načel za trajnostno upravljanje okolja, skupaj s Stockholmsko deklaracijo in Akcijskim načrtom za človekovo okolje ter več resolucij.

Stockholmska deklaracija, ki je vsebovala 26 načel, je postavila okoljske zadeve v ospredje mednarodnih skrbi in označila začetek dialoga med industrializiranimi in razvijajočimi se državami o povezavi med gospodarsko rastjo, onesnaževanjem zraka, vode in oceanov ter blaginjo ljudi po vsem svetu.

Akcijski načrt je vseboval tri glavne kategorije: a) program za globalno ocenjevanje okolja (program spremljanja); b) dejavnosti upravljanja okolja; c) mednarodni ukrepi za podporo ocenjevanju in upravljanju dejavnosti na nacionalni in mednarodni ravni. Poleg tega so bile te kategorije razdeljene na 109 priporočil.

Eden od glavnih rezultatov Stockholmske konference je bila ustanovitev Programa Združenih narodov za okolje (UNEP) (United Nations, 1972).

3.4 Milenijski razvojni cilj

Na vrhu tisočletja v New Yorku leta 2000 so svetovni voditelji sprejeli Milenijsko deklaracijo, s katero so se zavezali k partnerstvu za zmanjšanje skrajne revščine in določili niz časovno omejenih ciljev, ki jih je treba doseči do leta 2015. Ti cilji so znani kot razvojni cilji tisočletja oziroma milenijski razvojni cilji, ki se lahko opredelijo tudi kot temeljne človekove pravice, kot so pravice do zdravja, izobraževanja, bivališča in varnosti. Za doseg te ciljev je treba zmanjšati posledice gospodarske krize, povečati pomoč v obliki hrane, izboljšati infrastrukturo, kot so oskrba z vodo, ceste in šole, zlasti v najbolj ranljivih regijah. Poleg tega je treba izboljšati izobraževanje in zdravstvo ter se boriti proti podnebnim spremembam, ki lahko s pogostimi poplavami in sušami negativno vplivajo na preskrbo s hrano in posledično na pitno vodo (Lukič, 2016).

V okviru 7. razvojnega cilja, ki obravnava okoljsko trajnost, je eden od ciljev zmanjšati število ljudi brez dostopa do pitne vode in osnovnih sanitarij do leta 2015. Napredek pri izboljšanju dostopa do vode je bil zelo opazen. Med letoma 1990 in 2015 je 2,6 milijarde ljudi pridobilo izboljšan dostop do pitne vode. Stopnja dostopa se je na svetovni ravni povečala s 77 odstotkov iz leta 1990 na 89 odstotkov leta 2010. Prvi cilj je bil dosežen na območjih Latinske Amerike in Karibskega otočja ter Vzhodne in Jugovzhodne Azije (Ford, 2012).

Če je bil prvi del cilja, tj. dostop do vode, dosežen, je drugi del cilja daleč od uresničitve. Sanitarije so še vedno zelo problematične in njihovo reševanje poteka počasi. Če se bo reševanje nadaljevalo s takim tempom kot do sedaj, bo zastavljeni cilj za leto 2015 dosežen šele leta 2026 (Ahačič et al, 2015).

3.5 Dublinska izjava o vodi in trajnostnem razvoju

Leta 1992 so strokovnjaki, ki jih je imenovala vlada iz sto držav, in predstavniki osemdesetih mednarodnih, medvladnih in nevladnih organizacij sodelovali na Mednarodni konferenci o vodi in okolju v Dublinu. Na koncu konference so sprejeli Dublinsko izjavo o vodi in trajnostnem razvoju, ki vključuje štiri ključna načela (Ahačič et al, 2015).

Prvo načelo poudarja, da je pitna voda omejen in ranljiv vir, ki je ključen za življenje, razvoj in okolje. Za učinkovito upravljanje vode je potreben celosten pristop, ki združuje družbeni in gospodarski razvoj z varstvom naravnih ekosistemov.

Drugo načelo poudarja pomembnost participativnega pristopa k razvoju in upravljanju vode, ki vključuje uporabnike, načrtovalce in oblikovalce politik na vseh ravneh ter omogoča odločanje na najnižji možni ravni z vključenostjo javnosti.

Tretje načelo izpostavlja pomembno vlogo žensk pri zagotavljanju, upravljanju in varovanju vode ter poziva k ukrepom za njihovo krepitev pri sodelovanju pri odločanju o vodnih virih.

Četrto načelo govori o tem, da ima voda ekonomsko vrednost in bi jo bilo treba priznati kot gospodarsko dobrino. Ta načelo poudarja tudi pomembnost priznavanja pravice do varne pitne vode kot univerzalne človekove pravice (Dublin Statement on Water and Sustainable Development, 1992).

Dublinska izjava vključuje priporočila za reševanje problemov z vodnimi viri na različnih področjih, kot so zmanjšanje revščine in bolezni, varstvo pred naravnimi nesrečami, varovanje vodnih ekosistemov, reševanje sporov, povezanih z vodo, in ponovna uporaba vode. Ta načela in priporočila so bila razvita z namenom izboljšanja upravljanja in varstva vodnih virov ter spodbujanja trajnostnega razvoja (Ahačič et al, 2015).

3.6 Agenda 21

Leta 1992 je v Riu de Janeiru potekala prva konferenca Združenih narodov o okolju in razvoju (UNCED), na kateri je bilo sprejeto pomembno okoljsko in razvojno programsko gradivo. Agenda 21: akcijski program za trajnostni razvoj in Deklaracija o okolju in razvoju iz Ria sta bila ključna dokumenta, ki sta poudarila potrebo po trajnostnem razvoju v 21. stoletju.

V Deklaraciji iz Ria sta se prvič v zgodovini izpostavila način življenja sodobne civilizacije ter nujnost korenitih sprememb v potrošniških in proizvodnih vzorcih. Agenda 21 je še enkrat poudarila, da trajnostni razvoj vključuje povezovanje gospodarskega, socialnega in okoljskega vidika.

Agenda 21 je zajemala različne programe za področje vode, tako razvoj in integrirano upravljanje vodnih virov kot tudi oceno vodnih virov, zaščito vodnih virov, kakovost vode in vodnih ekosistemov, oskrbo s pitno vodo in sanitarijami, uporabo vode v trajnostni proizvodnji hrane in tudi obravnavo vplivov podnebnih sprememb na vodne vire.

Agenda 21 je tako postala načrt za uresničevanje družbenega, gospodarskega in okoljskega trajnostnega razvoja, ki vodi oblikovanje politik na vladni in poslovni ravni ter usmerja tudi odločitve posameznikov. Kljub temu so mednarodni strokovnjaki ugotovili, da je bilo 20 let kasneje doseženega le malo napredka pri uresničevanju ciljev, opredeljenih v Agendi 21, pri čemer so se kot najbolj pereči problemi izpostavili pomanjkanje vode, podnebne spremembe, revščina in izguba biotske raznovrstnosti (Ahačič et al, 2015in Lukič, 2016).

3.7 Resolucija generalne skupščine OZN o pravici do vode in sanitarij

Resolucija je bila sprejeta po 15 letih razprave, pri čemer je bila kompromisna različica pripisana Boliviji. Med državami, ki so se glasovanja vzdržale, so bile nekatere velike razvite države, kot so ZDA, Kanada, Velika Britanija in Avstralija, ter manjše države, kot so Slovaška, Bosna in Hercegovina ter Hrvaška. To je bilo deloma zaradi skrbi v zvezi z visokimi stroški. Nobena članica ZN ni glasovala proti resoluciji.

Resolucija izpostavlja, da je pravica do varne in čiste pitne vode ter sanitarij bistvena človekova pravica, ki omogoča polno uživanje pravice do življenja. Poudarja tudi zaskrbljenost, da na svetu 884 milijonov ljudi nima dostopa do varne pitne vode, medtem ko kar 2,6 milijarde ljudi nima dostopa do osnovnih sanitarij. Resolucija izraža globoko zaskrbljenost zaradi tega in ugotavlja, da zaradi bolezni, povezanih s pomanjkanjem čiste vode in sanitarij, vsako leto umre dva milijona ljudi, večinoma otrok.

Poleg tega resolucija poziva države in mednarodne organizacije, naj državam v razvoju zagotovijo finančno in tehnično pomoč za čisto vodo in sanitarije. Pozdravlja tudi odločitev Sveta ZN za človekove pravice v Ženevi, da neodvisna strokovnjakinja ZN za človekove pravice glede dostopa do čiste pitne vode, Catarina de Albuquerque s Portugalske, poroča o tej temi vsako leto na Generalni skupščini. Dogovor o prepolovitvi števila ljudi na svetu, ki nimajo dostopa do čiste varne pitne vode in sanitarij, je bil že dosežen leta 2000 in vključen med cilje deklaracije tisočletja (Voda je človekova pravica, 2010).

3.8 Resolucija sveta za človekove pravice o varstvu človekovih pravic in dostopu do varne pitne vode in sanitarij

Septembra 2010 je bil sprejet pomemben korak v zvezi s pravico do varne pitne vode in sanitarij. Svet za človekove pravice je sprejel resolucijo o varstvu človekovih pravic in dostopu do varne pitne vode in sanitarij, ki je bila soglasno potrjena. Ta resolucija je poudarila, da pravica do vode in sanitarij spada v okvir obstoječega mednarodnega prava in je vključena v različne mednarodne pogodbe o človekovih pravicah, zlasti v določbah, ki obravnavajo pravico do dostojnega življenjskega standarda. S tem se potrди, da države članice teh pogodb ne morejo več zanikati svoje odgovornosti za zagotavljanje varne pitne vode in sanitarij za vse posameznike.

Bivša neodvisna strokovnjakinja ZN za človekove pravice, povezane z varno pitno vodo in sanitarijami, Catarina de Albuquerque, je ob tej priložnosti poudarila, da je pravica do varne pitne vode in sanitarij zdaj pravno zavezujoča, saj je vključena v obstoječe pogodbe o človekovih pravicah. To pomeni, da je pravica do pitne vode in sanitarij enakovredna drugim človekovim pravicam in jo je mogoče obravnavati tudi s pravnega vidika (Ahačič et al, 2015).

3.9 Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030

Leta 2015 je bil sprejet načrt trajnostnega razvoja do leta 2030, znan kot Agenda 2030, ki zajema sedemnajst splošnih ciljev trajnostnega razvoja, ki so prikazani na sliki 1. Ta načrt uravnoteženo združuje gospodarski, socialni in okoljski vidik trajnostnega razvoja. Gre za dogovor mednarodne skupnosti, ki si bo v naslednjih petnajstih letih prizadevala za odpravo revščine, zmanjšanje neenakosti med ljudmi ter zaščito okolja za zdajšnje in prihodnje generacije. Agenda 2030 je univerzalna in odraža solidarnost in sodelovanje mednarodne skupnosti pri reševanju ključnih izzivov našega časa (Stegel, 2020).

Slika 1: Cilji trajnostnega razvoja

(Vir:

https://unis.unvienna.org/unis/sl/topics/sustainable_development_goals.html)

4 EVROPSKI PRAVNI VIRI

Svet Evrope in Evropska unija (EU) v evropskem kontekstu igrata pomembno vlogo pri oblikovanju pravnih standardov. Obe organizaciji imata svoje sodišče, ki se ukvarja z izvajanjem teh pravnih predpisov.

4.1 Pravni viri Sveta Evrope

Svet Evrope je regionalna mednarodna organizacija, ki se osredotoča na tri ključna načela: varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, krepitev demokracije ter uveljavljanje pravne države. Organizacija je znana po svojih prizadevanjih za odpravo smrtne kazni v vseh svojih 46 članicah (prej 47, pred izključitvijo Ruske federacije zaradi ukrajinske krize). Njena temeljna naloga je spremljanje in obravnava kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Slovenija je aktivna članica Sveta Evrope in se je zavezala k številnim konvencijam, vključno s pomembno Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Za zagotavljanje spoštovanja teh pravic v državah članicah pa deluje tudi Evropsko sodišče za človekove pravice (Portal GOV.SI, 2023).

4.1.1 Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin

Evropska konvencija o človekovih pravicah (EKČP) je sestavljena iz treh delov in več protokolov. Prvi del konvencije obravnava različne človekove pravice in svoboščine, pri čemer ima pravica do življenja prednost. Ker je voda nujna za življenje, se pravica do vode izpeljuje iz te pravice. Drugi del konvencije določa, kako deluje Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), ki je odgovorno za razlaganje konvencije (Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11, stran 215.). ESČP se doslej ni pogosto ukvarjalo s pravico do čiste pitne vode, vendar se je v nekaterih primerih dotaknilo tega vprašanja, predvsem v kontekstu prepovedi mučenja in nečloveškega ravnanja. Na primer, sodišče je ugotovilo, da je omejevanje dostopa zapornikom do zadostnih količin varne pitne vode nehumano ravnanje. V drugem primeru se je ESČP ukvarjalo z vprašanjem onesnaženja podtalnice kot zasebne lastnine, kar je povezano s pravico do poštenega sojenja. Sodišče je potrdilo, da onesnaženje podtalnice lahko poseže v lastninsko pravico. Vendar je treba opozoriti, da se te presoje nanašajo na specifične primere in ne odražajo splošnega stališča ESČP do vprašanja zasebnega lastništva vode (Thielbörger, 2014).

4.1.2 Evropska socialna listina

V 11. členu Evropske socialne listine iz leta 1961 (ESL) je določena pravica do zdravstvenega varstva, kar vključuje tudi ukrepe za odpravo vzrokov za slabo zdravje. Po besedah Svetovne zdravstvene organizacije (WHO) je ustrezen kakovosten in

zadosten vir pitne vode ključen za ohranjanje zdravja ljudi. Tako država, ki ne zagotavlja svojim prebivalcem zadostnih količin čiste pitne vode, krši svoje obveznosti, določene v 11. členu ESL, ki zajema pravico do zdravstvenega varstva (Ahačič et al, 2015).

4.1.3 Evropska listina o vodnih virih

Leta 2001 je Odbor ministrov sprejel Evropsko listino o vodnih virih, ki je v obliki priporočil, vendar ni zavezujoča. Listina poudarja, da je treba uporabo svežih vodnih virov usklajevati s cilji trajnostnega razvoja, ob upoštevanju potreb tako sedanjih kot prihodnjih generacij. Uporaba vode mora biti pravična in razumna ter v javnem interesu. Pri presoji, kaj pomeni pravično in razumno, je treba upoštevati različne dejavnike, kot so geografske, hidrografske, hidrološke, podnebne in ekološke razmere, gospodarske in socialne potrebe prebivalstva ter izkoriščanje vodnih virov. Vsak posameznik ima pravico do zadostne količine vode za osnovne potrebe, kar se ujema z mednarodnimi dokumenti o človekovih pravicah, ki zagotavljajo pravico vseh ljudi do preprečevanja lakote in dostojnega življenjskega standarda zase in za svoje družine. To vključuje tudi pravico do minimalne količine vode, ki je zadovoljive kakovosti glede na zdravje in higieno (Ahačič et al, 2015).

4.1.4 Resolucija št. 1693/2009

Leta 2009 je Parlamentarna skupščina Sveta Evrope sprejela Resolucijo št. 1693/2009. Gre za dokument, ki ni pravno zavezujoč in je bil sprejet kot odziv na težave s pomanjkanjem vode v Sredozemlju. V drugi točki resolucije je izpostavljeno, da bi moral dostop do vode priznati kot osnovno človekovo pravico, saj je brez nje življenje nemogoče (Resolution 1693, 2009).

4.2 Pravni viri Evropske unije

Ahačič et al, (2015) vidijo Evropsko unijo kot organizacijsko strukturo, ki je v osnovi podobna strukturi državne oblasti. V zakonodajni vlogi delujeta Svet EU in Evropski parlament. Svet EU sestavljajo ministri držav članic, ki so odgovorni za določena področja politike v svojih državah. Sestava Sveta se spreminja glede na temo srečanja in nima stalnih članov. Na drugi strani pa imamo Evropski parlament, v katerem neposredno izvoljeni poslanci predstavljajo vsako državo članico.

Izvršilno funkcijo v EU opravlja Evropska komisija, ki jo lahko primerjamo z vladno ustanovo. Sestavljajo jo komisarji, vsak od njih je odgovoren za specifično področje politike. Pomembno je, da so komisarji popolnoma neodvisni in delujejo v interesu EU kot celote, ne pa v interesu njihovih domačih držav. Imenovanje komisarjev potrjuje Evropski parlament in Svet EU.

Sodno vejo oblasti v EU predstavlja Sodišče EU, ki odloča izključno na podlagi prava EU in ne more ocenjevati nacionalnih sodnih odločitev, ki temeljijo na nacionalnem pravu. Sodišče EU ima več stopenj, vključno s Splošnim sodiščem in specializiranimi sodišči. Te sodne instance rešujejo različne zadeve. Sodišče EU ni politični organ, temveč strokovno telo, vendar njegove odločitve močno vplivajo na implementacijo zakonodaje EU in lahko vplivajo tudi na sodno prakso v državah članicah.

4.2.1 Pogodba o delovanju Evropske unije – Lizbonska pogodba

Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU) je bila sklenjena 13. decembra 2007 in je začela veljati 1. decembra 2009, izhaja iz Lizbonske pogodbe in predstavlja razvoj iz Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti – slednja pa je bila uvedena z Maastrichtsko pogodbo. Maastrichtska pogodba iz leta 1992 je prinesla nove mejnike na poti k politični enotnosti Evrope, pri čemer je Evropska unija združila obstoječe Evropske skupnosti pod enotnim okriljem. Pomembno je omeniti, da Evropska unija ni nadomestila Evropskih skupnosti, temveč jih je združila pod skupno strukturo, znano kot »trije stebri«:

Prvi steber je vključeval obstoječe Evropske skupnosti, vključno s spremembami, ki so jih prinesle nove pogodbe (do leta 2002 so bile to Evropska skupnost za premog in jeklo in Euratom). Drugi steber se je osredotočal na sodelovanje med državami članicami EU v okviru skupne zunanje in varnostne politike. Tretji steber je zajemal sodelovanje med državami članicami EU na področju pravosodja in notranjih zadev. Ta struktura je označila evolucijo evropskega združevanja in poudarila raznolikost politik in področij, ki jih pokrivajo pogodbe EU. To je pomemben vidik evropskega pravnega in institucionalnega okvira (EUR - Lex, 2017).

4.2.2 Listina Evropske unije o temeljnih pravicah

Listina EU o temeljnih pravicah priznava raznoliko paleto osebnih, državljskih, političnih, ekonomskih in socialnih pravic za prebivalce EU. Ta listina je bila oblikovana v konvenciji, ki so jo sestavljali predstavniki iz vsake države članice EU, Evropske komisije, poslanci Evropskega parlamenta in nacionalnih parlamentov. Uradno so jo razglasili decembra 2000 v Nici, vendar je postala pravno zavezujoča šele decembra 2009 z začetkom veljavnosti Lizbonske pogodbe, podobno kot druge pogodbe EU. Kasneje so jo tudi spremenili in ponovno razglasili decembra 2007.

Ta listina sestoji iz preambule in 54 členov, združenih v sedem naslovov: dostojanstvo, svobščine, enakost, solidarnost, pravice državljanov, sodno varstvo in splošne določbe. V okviru dostojanstva, v prvem naslovu, so urejene ključne pravice, kot so človekovo dostojanstvo, pravica do življenja, pravica do osebne celovitosti, prepoved mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja, ter prepoved suženjstva in prisilnega dela.

Čeprav Listina EU o temeljnih pravicah nikjer izrecno ne omenja pravice do pitne vode, se ta pravica lahko izpelje iz obveznosti spoštovanja in varovanja človekovega dostojanstva. Brez dostopa do vode ni mogoče zagotoviti dostojanstva posameznika, kar je poudarjeno v Listini. Prav tako Listina ureja pravico do življenja, ki je nedvomno povezana z dostopom do vode, saj je ta nujna za življenje (Listina Evropske Unije o temeljnih pravicah, 2010).

4.2.3 Okvirna direktiva o vodah

Okvirna direktiva o vodah, ki se osredotoča na okoljska vprašanja, pomembno izpostavlja vodo kot nekaj več kot zgolj tržno dobrino. Direktiva vzpostavlja okvir za varstvo kakovosti in dostopnosti voda, upravljanih kot naravne geografske in hidrološke enote. Ključno načelo »obremenjevalec okolja plača« vodi k temu, da voda ne sme biti brezplačna in da uporabniki, ki obremenjujejo naravni vir, plačajo za negativne vplive, ki jih povzročajo okolju. To načelo spodbuja gospodarnejše ravnanje z naravnimi viri in učinkovito, varčno ter trajnostno rabo vodnih virov. S tem se izvajajo določbe Agende 21 in Dublinska načela, ki spodbujajo odgovorno ravnanje z vodo v kontekstu oskrbe s pitno vodo in trajnostnega upravljanja z njo (Direktiva 2000/60/ES).

4.2.4 Direktiva o pitni vodi

Z namenom doseči večjo usklajenost v politikah in zakonodaji je Evropska unija leta 2000 sprejela Okvirno direktivo o vodah (Okvirna direktiva), s čimer je uvedla celostni in enoten pristop k zakonodaji o vodah. Okvirna direktiva postavlja pravni okvir za zaščito in ohranjanje čistih voda po vsej Evropi ter promovira njihovo dolgoročno in trajnostno uporabo (Lukič, 2016).

V letu 2018 se je pojavila pobuda za oblikovanje nove ali spremenjene direktive o pitni vodi. Evropska komisija je pripravila zakonodajni predlog, ki ga je nato 15. decembra 2020 potrdil Evropski parlament pod imenom Revidirana direktiva o pitni vodi. Ta direktiva je začela veljati 12. januarja 2021, pri čemer so imele države članice dve leti časa za implementacijo teh določb v svoje nacionalne zakone. Postavlja bistvene standarde za kakovost vode, ki je primerna za uporabo pri prehranjevanju ljudi. Države članice morajo dosledno spremljati in poročati o kakovosti pitne vode s pomočjo vzorčenja vode. Dodatne zahteve, ki jih države članice vključijo, morajo biti strožje od standardov, ki jih določa direktiva. Na primer, Nemčija je ena od držav, ki uveljavlja še strožje zahteve. Poleg tega v skladu z načelom pravice do obveščenosti direktiva zahteva, da se potrošnike redno obvešča o stanju pitne vode, vključno z njeno kakovostjo in količino (Kurrer & Lipcaneanu, 2022).

5 PRAVNI OKVIR V SLOVENIJI

5.1 Ustava Republike Slovenije

Ohranjanje pravice do čiste pitne vode je bilo pred letom 2016 v Ustavi Republike Slovenije (URS ali Ustava) povezano s proučevanjem več ključnih ustavnih določb. Prva je pravica do življenja (17. člen URS), ki vključuje osnovno pravico do življenja v zdravem okolju. Druga je osebno dostojanstvo (21. člen URS), ki poudarja pravico do življenja v okolju, ki spoštuje temeljne človekove vrednote. Prav tako je relevanten člen o zdravem življenjskem okolju (72. člen URS), ki poudarja pravico do bivanja v okolju, ki podpira zdrav način življenja. Poleg teh členov je pomembna tudi določba o omejevanju in izvajanju pravic (15. člen URS), ki določa pogoje in omejitve, ki se lahko nanašajo na pravico do pitne vode.

Leta 2016 pa je bila v URS sprejeta pravica do pitne vode, kar pomeni, da jo je država prepoznala kot osnovno človekovo pravico. Ta sprememba Ustave določa, da so vodni viri v lasti države in se upravljajo kot javno dobro (Ustava Republike Slovenije, 1991). Pravica do pitne vode je vključena kot temeljna človekova pravica v 70. a členu prvega odstavka. V skladu s temeljnimi načeli določa drugi odstavek 70. a člena, da so vodni viri last države in jih ta upravlja kot javno dobro. Na ta način se zavaruje pred možnostjo privatizacije vodnih virov, kar je eden od glavnih ciljev te ustavne spremembe. Tretji odstavek 70. a člena jasno navaja, da je osnovna funkcija vodnih virov prednostno in trajnostno zagotoviti prebivalstvu pitno vodo in oskrbo gospodinjstev ter da ta voda ne more biti predmet tržne trgovine. To pomeni, da država nosi odgovornost za stalno spremljanje stanja vodnih virov, in če obstaja kakršna koli grožnja oskrbi prebivalstva s pitno vodo, kot na primer znižanje podtalnice, mora takoj omejiti ali prepovedati ekonomske dejavnosti, ki bi lahko ogrozile ta cilj (Ude, 2017).

5.2 Zakonski pravni viri

Področje zaščite pitne vode v Sloveniji je zelo razdrobljeno in zapleteno, saj je urejeno z različnimi zakonskimi in podzakonskimi akti. Trenutna ureditev oskrbe s pitno vodo je predvsem opisana v podzakonskih aktih, kar pa je v neskladju z Ustavo Republike Slovenije. Ta neskladnost izhaja iz 15. člena Ustave, ki določa, da se človekove pravice neposredno uresničujejo na podlagi ustave, vendar pa je mogoče načine njihovega uresničevanja natančneje predpisati z zakonom (Ustava Republike Slovenije, 1991). Zakonodajna ureditev oskrbe s pitno vodo je ključna, saj je pravica do pitne vode prepoznana kot temeljna človekova pravica, ki zahteva natančne predpise na zakonski ravni. Zakon bi moral bolj temeljito obravnavati najpomembnejše vidike oskrbe s pitno vodo in obravnavati specifična vprašanja, ki se pojavljajo na tem področju. Pri oblikovanju zakonskih določb bi bilo bistveno upoštevati Smernice splošnega komentarja št. 15, ki predpisujejo merila v zvezi s

kakovostjo, sprejemljivostjo, razpoložljivostjo in dostopnostjo pravice do pitne vode (Ahačič et al, 2015).

5.2.1 Zakon o varstvu okolja (ZVO-2)

Zakon o varstvu okolja (ZVO-2) je stopil v veljavo takoj po prenehanju veljave ZVO-1. Pomembna sprememba, ki jo je prinesel, je strožja uredba glede upravnih postopkov za izdajo in spremembo okoljevarstvenih dovoljenj, zlasti v zvezi z industrijskim onesnaževanjem. Prav tako je zakon določil imenovanje skrbnika varstva okolja. Glavni cilj ZVO-2, kot ga določa 1. člen, je varovanje okolja pred obremenitvami z namenom doseganja trajnostnega razvoja. Ta zakon prenaša vsebino in obveznosti iz kar 28 direktiv EU v slovenski pravni red.

Pregled zakona pokaže, da obravnava širok spekter okoljskih zadev. Na primer, 2. in 63. člen obravnavata ukrepe nujne zaščite, reševanja in pomoči v primeru škodljivega delovanja vode, kot so poplave. V delu zakona o ravnanju z odpadki so 22. in 33. člen, ki predpisujeta ravnanje z odpadki, ki ne sme ogroziti zdravja ljudi, zlasti voda. 33. člen pa določa, da se naloge, povezane z odpadki iz tega ravnanja, prenesejo na javne službe ravnanja s komunalnimi odpadki lokalnih skupnosti, kjer so ti odpadki nastali. Zakon tudi obravnava spremljanje stanja okolja, kjer najdemo določbe, kot je 146. člen, ki predpisuje obvezno spremljanje kakovosti voda. 147. člen določa odgovorne za spremljanje vode, ki vključujejo državo in občine. Ministra z določenega ministrstva določita standarde, opremo in načine preverjanja kakovosti vode (151. in 152. člen). Prav tako je poudarjeno, da morajo biti pridobljeni podatki javno dostopni in zabeleženi v posebni evidenci ali registru (154. člen). Vse našteje dikcije tako posredno vplivajo na zagotavljanje pravice do pitne vode (Ćučić, 2023 in Zakon o varstvu okolja).

5.2.2 Zakon o vodah (ZV-1)

Zakon o vodah (2002) v Sloveniji opredeljuje urejanje voda, kar vključuje upravljanje s površinskimi, podzemnimi in morskimi vodami ter pripadajočimi zemljišči. Zakon sledi evropskim okoljskim smernicam in prenaša različne direktive na področju varstva voda v slovenski pravni red (Ahačič et al, 2015).

Kar zadeva oskrbo s pitno vodo, so pomembne določbe v zakonu, ki urejajo področje vodnega javnega dobra, vodovarstvena območja, pogoje za uporabo vodnih virov in pridobivanje vodnih pravic. Zakon določa, da za dejavnosti, ki presegajo splošno rabo vode, kot je oskrba s pitno vodo, potrebujete vodno dovoljenje. Vodovarstvena območja so ključna za zaščito vodnih virov in določajo različne stopnje varovanja vodnega vira. Na območjih, kjer se voda črpa (vodna zajetja), so omejitve dejavnosti zelo stroge, medtem ko so omejitve bolj sproščene na večjih oddaljenostih od črpališč.

Pomembno je tudi, da zakon določa, da je država odgovorna za razpoložljivost in pravično porabo pitne vode ter za zaščito vode pri viru in pred onesnaženjem. Zakon jasno opredeljuje namen porabe sredstev iz Sklada za vode, ki skrbi za sofinanciranje projektov na področju voda. Spremembe zakona, ki so stopile v veljavo maja 2020, natančneje določajo prednostne cilje in način financiranja projektov iz Sklada za vode (Zakon o vodah, 2002).

Pomembno pa je omeniti, da Zakon o vodah ne vsebuje določb glede izvajanja obvezne gospodarske javne službe oskrbe s pitno vodo, kar urejajo drugi zakon in podzakonski akti.

5.2.3 Zakon o gospodarskih javnih službah (ZGJS)

Zakon o gospodarskih javnih službah v Sloveniji ureja način izvajanja različnih gospodarskih javnih služb, ki jih država ali lokalne skupnosti ponujajo za izpolnjevanje javnih potreb. Te službe vključujejo energetiko, promet, komunalno in vodno gospodarstvo, varstvo okolja in druga področja, določena z zakonodajo. Ključno načelo teh dejavnosti je zagotavljanje javnega interesa, kjer mora javni interes prevladovati nad zasledovanjem dobička. Kljub temu lokalne gospodarske javne službe, ki oskrbujejo prebivalce s pitno vodo, lahko ustvarjajo dobiček. Država upravlja kakovost storitev in cene, vendar pa lokalne skupnosti z odloki urejajo, kako in kje bodo izvajane te gospodarske javne službe, kar vpliva na njihovo območje in delovanje. Poleg tega obstaja tudi veliko standardov in predpisov, ki jih postavljajo različna ministrstva za izvajanje teh storitev (Zakon o gospodarskih javnih službah, 1993).

ZGJS v svojem 6. členu določa različne načine zagotavljanja javnih služb, med drugim tudi dodelitev koncesije, s katero se izvajanje gospodarske javne službe prenese na koncesionarja. Pri oskrbi s pitno vodo se ta koncesija podeljuje na podlagi občinskega odloka, kjer so opredeljeni pogoji za izvajanje te gospodarske javne službe. Koncesije za izvajanje oskrbe s pitno vodo se lahko podelijo posameznim izvajalcem za daljše obdobje (običajno od 15 do 50 let), kar omogoča izvajalcu investiranje v infrastrukturo in tehnologijo z namenom povečanja dobička, kar pa lahko vpliva na kakovost storitev za prebivalce (Ahačič et al, 2015).

5.3 Podzakonski pravni viri

5.3.1 Uredba o oskrbi s pitno vodo

Uredba o oskrbi s pitno vodo vsebuje predpise, ki urejajo različne naloge obvezne gospodarske javne službe, ki zagotavlja prebivalcem oskrbo s pitno vodo. Poleg tega določa tudi standarde za komunalno opremljenost te javne službe in pogoje, ki se nanašajo na oskrbo s pitno vodo. Vsebuje tudi ukrepe, ki jih je treba izvesti za izvajanje te javne službe, vsebino operativnega programa za oskrbo s pitno vodo in

obveznosti, ki bremenijo občine in javne službe na področju oskrbe s pitno vodo. Določa, da obvezno gospodarsko javno službo oskrbe s pitno vodo na območju neke občine zagotavlja prav ta občina, s čimer pridobi tudi ustrezno vodno pravico. Poleg tega je občina dolžna poskrbeti za javni vodovodni sistem v vseh območjih, kjer prebiva petdeset ali več prebivalcev s stalnim prebivališčem in ima gostoto poselitve večjo od petih prebivalcev s stalnim prebivališčem na hektar. Za območja z manjšo gostoto poselitve je občina še vedno dolžna zagotoviti sistem javnega vodovoda, razen če tam že obstajajo zasebni viri pitne vode ali če prebivalci na kakšen drug način oskrbujejo s pitno vodo sami. Lastna oskrba s pitno vodo je tako mogoča samo tam, kjer občina ne izvaja javne službe oskrbe s pitno vodo, bodisi zaradi tehničnih omejitev ali odročnosti območja (Uredba o oskrbi s pitno vodo, 2012).

Uredba jasno določa, da na območjih, kjer se že izvaja javna služba oskrbe s pitno vodo, torej v okviru območja javnega vodovoda, prebivalci ne smejo lastnoročno skrbeti za svojo oskrbo s pitno vodo. Ta prepoved ima osnovno razlago – oskrba prek javnega vodovoda se šteje za najbolj učinkovito in kakovostno rešitev, alternativni sistemi, kot so lastni vodni viri, cisterne ali zbiralniki za vodo, pa v primerjavi s tem dvomljive kakovosti. Ti alternativni sistemi se lahko uporabljajo le v izjemnih okoliščinah in morajo biti pod ustreznim pravnim nadzorom, da se zagotovi, da je voda, ki jo zagotavljajo, zdravstveno varna. To izhaja iz Ustave Republike Slovenije, ki priznava pravico vseh prebivalcev do čiste pitne vode. Tako je dolžnost države, da zagotovi vsem prebivalcem dostop do varne pitne vode in s pomočjo ustrezne zakonodaje uredi nadzor nad alternativnimi sistemi oskrbe ter uveljavlja ustrezne standarde glede kakovosti vode (Ahačič et al, 2015). Za zagotovitev učinkovitega in zanesljivega oskrbovanja prebivalcev s čisto pitno vodo bi bilo smiselno, da država vzpostavi tesnejši nadzor nad občinami in načinom izvajanja občinskih javnih služb. To bi vključevalo standardizacijo postopkov, kar bi olajšalo enotno upravljanje ter omogočilo hitrejše ukrepanje v primeru morebitnih nepravilnosti ali izpadov. Hkrati bi morala država vzpostaviti ustrezne sankcije za občine, ki ne izpolnjujejo predpisov in ne zagotavljajo ustrezne oskrbe s pitno vodo. Tako bi spodbudila dosledno spoštovanje zakonodaje in izboljšala kakovost storitev, ki jih občine nudijo svojim prebivalcem. S tem bi se bolje izpolnila pravica do čiste pitne vode, kot je zagotovljena v ustavi, ter ohranila zdravje in dobro počutje prebivalcev (Dagarin, 2019).

5.3.2 Uredba o pitni vodi

Uredba o pitni vodi vsebuje predpise, ki jih mora izpolnjevati pitna voda s pglavitnim ciljem varovanja zdravja ljudi pred škodljivimi vplivi zaradi onesnaženosti pitne vode in z zagotovilom, da je pitna voda zdravstveno ustrezna. Z njo se v slovenski pravni red prenašajo določila prenovljene Direktive (EU) 2020/2184 Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. decembra 2020 o kakovosti vode, namenjene za prehrano ljudi.

Uredba o pitni vodi določa osnovne standarde kakovosti pitne vode ter njihove mejne vrednosti, vključno s parametri za kemijsko in mikrobiološko kakovost vode. Poleg

tega uredba opredeljuje obveznosti upravljavca vodovoda, vključno s postopki vzorčenja in analiziranja pitne vode, da se zagotovi skladnost z določenimi standardi. Poleg tega uredba ureja oceno ravni vodnih izgub v sistemu oskrbe s pitno vodo, pri čemer določa postopke za izdajo dovoljenj, če se odstopa od mejnih vrednosti za kemijske parametre vode. Prav tako natančno določa pristojne organe, ki so odgovorni za nadzor nad izvajanjem uredbe in spremljanje izpolnjevanja zahtev za pitno vodo. Uredba o pitni vodi se osredotoča tudi na ukrepe za izboljšanje dostopa do pitne vode, s čimer se zagotavlja, da imajo vsi prebivalci ustrezen in enakopraven dostop do varne in zdrave pitne vode (Uredba o pitni vodi, 2023).

6 ANALIZA OBSTOJEČEGA STANJA DOSTOPA DO PITNE VODE ZA ROMSKO SKUPNOST V LJUBLJANI

6.1 Romi v Sloveniji

Romsko prebivalstvo, ki se danes identificira kot posebna etnična skupina, je prisotno na ozemlju sedanje Slovenije že od 14. stoletja, čeprav so jih takrat imenovali »Cigani«, medtem ko je oznaka »Rom« v uporabi od 1. romskega kongresa leta 1971 v Londonu. Prvi arhivski zapisi o »Ciganih« v Sloveniji segajo v leto 1452. Romi so se naselili v različnih delih Slovenije do prve svetovne vojne, pri čemer je največji dotok prišel s severozahoda, medtem ko so nekatere družine prihajale z jugovzhoda in so bile nomadske.

Romi v Sloveniji so razdeljeni na dolenske Rome, ki so prišli s Hrvaške, prekmurske Rome, ki so se priselili z Madžarske ter gorenjske Rome, ki so prišli iz Nemčije in Avstrije ter se imenujejo Sinti. Romi v Prekmurju so se bolj integrirali v obstoječo družbo v primerjavi z Romi na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju, kjer ostaja socialna in etnična distanca do večinskega prebivalstva precejšnja.

Ti Romi so tradicionalno in trajno poseljeni na ozemlju Slovenije, kar se priznava v nekaterih pravnih predpisih kot avtohtoni. Republika Slovenija jih posebej obravnava v Ustavi in številnih področnih zakonih. Še nedavno nazaj pa se je določen del Romov zaradi ekonomskih, političnih in vojnih razlogov priselil v Slovenijo, še posebej v večja mesta, kot so Ljubljana, Maribor, Celje, Velenje in Jesenice. Za te velja, da so netradicionalno poseljeni v Sloveniji, in zanje se uporabljajo določila ustave o priseljenih etničnih skupinah iz nekdanje Jugoslavije (Obreza, 2003).

6.2 Socialno-ekonomska situacija romske skupnosti v Ljubljani

Na območju Ljubljane živijo Romi, vendar ni tradicionalnih ali avtohtonih zaprtih romskih naselij. Kljub temu lahko razlikujemo med dvema romskima skupinama.

Prva skupina vključuje Rome, ki so bili izseljeni iz Žal iz tako imenovanih Koželjevih barak (slika 2), ki so sicer integrirani, a še vedno potrebujejo podporo, ki pa postaja vse manjša. Moški v tej skupini so aktivni, medtem ko so ženske večinoma doma, skrbijo za gospodinjstvo in otroke. Kljub pomanjkanju socialne mreže so ženske v tem času pridobile nekaj samostojnosti, nekatere so zaposlene in so pridobile vozniški izpit. Kljub temu pa se še vedno pojavljajo težave zaradi nepismenosti žensk in boja za izobraževanje deklic, zlasti vstop v srednjo šolo ali na fakulteto.

Slika 2: Ena izmed nekdanjih Koželjevih barak

(Vir: Jamnik Jasmina)

Druga skupina Romov živi v naselju Roje (slika 3) in je večinoma nepismena ter nezaposljiva. Zaradi pomanjkanja osnovne izobrazbe mnogi otroci ne obiskujejo vrtca ali šole, kar povzroča opazno razliko med otroki, ki so vključeni v vzgojno-izobraževalne programe, in tistimi, ki niso. Rešitev bi bila individualna obravnava posameznikov, kar vključuje opismenjevanje in zaposlovanje ter izselitev iz naselja Roje (Topolinjak & idr., 2021).

Slika 3: Objekt v naselju Roje

(Vir: <https://reporter.si/clanek/slovenija/romski-geto-druzine-strojan-na-obrobju-ljubljane-758974>)

Leta 2008 je MOL naročila raziskavo o Romih v Ljubljani, ki je pokazala, da Romi niso homogena skupina z enakimi težavami, kot jih pogosto opredeljuje splošna javnost. Ugotovitve raziskave razkrivajo, da veliko Romov v Ljubljani živi v lastnih, neprofitnih ali najemniških stanovanjih, so zaposleni ali imajo lastna podjetja ter so dobro integrirani v slovensko družbo.

Položaj Romov v Ljubljani je odvisen od časa prihoda v Slovenijo, uspeha pri iskanju zaposlitve, pridobivanja socialnih stanovanj, znanja slovenskega jezika, izobrazbe in individualne življenjske poti. Prvi val imigracij Romov v Slovenijo sega v šestdeseta leta, ko so prišli kot ekonomski migranti, ki v svoji domači okolici niso mogli najti zaposlitve, medtem ko so v Sloveniji, ki je takrat veljala za ekonomsko razvitejšo, brez težav našli delo in stanovanje.

Kljub integraciji ljubljanskih Romov v družbo se ti soočajo s številnimi težavami, med katerimi prevladujejo socialna izključenost, diskriminacija pri iskanju dela ali pri urejanju zadev v javnih službah, slaba izobrazba in nepismenost, kar otežuje komunikacijo in urejanje statusov ter dokumentacije. Na območju Ljubljane primanjkuje tudi jezikovnih tečajev, sploh za romske otroke, s tega vidika je pomembno dejstvo, da socialnovarstvene programe v Ljubljani za Rome izvaja le ena organizacija (Klančar & idr., 2014).

7 INTERVJUJI IN VPOGLED ROMSKE SKUPNOSTI TER DRUGIH RELEVANTNIH AKTERJEV

7.1 Metodologija intervjujev in vzorčenje

Polstrukturiran intervju je metoda zbiranja podatkov, ki temelji na postavljanju vprašanj znotraj predhodno določenega tematskega okvira. Vendar pa vprašanja niso določena glede na vrstni red ali način oblikovanja. V raziskovanju so polstrukturirani intervjuji pogosto kvalitativne narave. Splošno se uporabljajo kot orodje za raziskovanje v marketingu, družboslovju, metodologiji anketiranja in drugih raziskovalnih področjih. Prav tako so pogosti pri terenskih raziskavah z več intervjuvanci, pri čemer vsi uporabljajo enak teoretični okvir, vendar jim omogočajo raziskovanje različnih vidikov raziskovalnega vprašanja (Tegan, 2023).

Raziskovalna metoda polstrukturiranega intervjuja je bila izbrana zaradi pričakovanja, da bodo udeleženci bolj sproščeni in odprti, če bo intervju potekal bolj kot prijazen pogovor in ne kot formalno spraševanje. Cilj je bil ustvariti sproščeno okolje, v katerem bodo udeleženci lahko svobodno izrazili svoje izkušnje in stališča glede dostopa do pitne vode v njihovi skupnosti.

Okvirna vprašanja za udeležence romske skupnosti so bila sestavljena na način, ki je omogočal celovito obravnavo teme, vendar hkrati niso bila prezahtevna ali zapletena. Vključevala so naslednje:

1. Koliko ste stari? Od kod izvirate?
2. Kje živite zdaj in kako ste se odločili za to naseljevanje?
3. Kako je tam urejena oskrba s pitno vodo?
4. Kako je urejeno plačevanje za pitno vodo na vašem območju?
5. Katere ovire ali težave ste morda opazili pri dostopu do pitne vode v vaši skupnosti?
6. Kako dobro menite, da lokalne oblasti sodelujejo z romsko skupnostjo pri vprašanih oskrbi s pitno vodo?
7. Se počutite dovolj informirane o svojih pravicah do čiste pitne vode?
8. Kakšne spremembe ali izboljšave bi bile ključne za boljši dostop do pitne vode v vaši skupnosti?

Pri izvedbi intervjujev je prišlo do nekaterih izzivov pri pridobivanju udeležencev, saj nimamo obsežnega poznanstva v romski skupnosti. Pomagali smo si s pomočjo zaposlene na centru za socialno delo, ki je posredovala stik s tremi udeleženci. Enega udeleženca je predlagal sodelavec, en udeleženec pa je bil stranka v podjetju, s katerim smo neposredno stopili v stik. Vsi intervjuji so bili posneti in kasneje transkribirani. Vsakemu udeležencu smo se najprej ustrezno predstavili in pojasnili

namen zbiranja podatkov. Prav tako smo jih vprašali, ali se strinjajo, da so v diplomskem delu navedeni s pravim imenom, in vsi udeleženci so se s tem strinjali.

Vprašanja, ki smo jih postavili intervjuvancem s strani občine, centra za socialno delo (CSD) in nevladnih organizacij so bila oblikovana tako, da smo pokrili širok spekter tem, povezanih z oskrbo s pitno vodo za romsko skupnost v Ljubljani. Vprašanja so bila usmerjena v oceno obstoječih politik, programov in ukrepov ter v pridobivanje mnenj in predlogov za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost in so bila sledeča:

1. Kako so trenutne politike in ukrepi v vaši ustanovi usmerjeni v zagotavljanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost?
2. Ali obstajajo posebni programi ali pobude, namenjeni izboljšanju dostopa do pitne vode za romsko skupnost?
3. Kako intenzivno sodelujete z romsko skupnostjo v vprašanjih, povezanih z oskrbo s pitno vodo?
4. Ali obstajajo redna srečanja ali posvetovanja z romskimi predstavniki glede teh zadev?
5. Kako so financirani projekti ali programi, ki se nanašajo na oskrbo s pitno vodo za romsko skupnost?
6. Ali obstaja sodelovanje z drugimi institucijami pri reševanju vprašanj oskrbe s pitno vodo za romsko skupnost?
7. Kako ste seznanjeni s specifičnimi potrebami romske skupnosti glede oskrbe s pitno vodo?
8. Kakšni so načrti vaše ustanove za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost v prihodnosti?

Intervjuvance smo rekrutirali s pomočjo različnih virov. Predstavnico nevladne organizacije smo našli prek spletne strani Mestne občine Ljubljana, kjer so bili objavljeni podatki o projektih, financiranih s strani občine. Zaposleno v občini smo skušali kontaktirati neposredno, vendar intervjuja ni bilo mogoče izvesti, zato smo prejeli pisni odgovor. CSD smo kontaktirali neposredno po elektronski pošti.

7.2 Rezultati intervjujev

7.2.1 Pripadniki romske skupnosti

Intervjuvali smo pet pripadnikov romske skupnosti. Haris Tahirović je star 52 let, v Slovenijo je prišel iz Sarajeva leta 1985. Je vodja Romskega informacijskega centra, društva Anglunipe in zveze romskih društev Umbrella. Rajko Strojan je star 37 let in je brezposeln. Rojen je v Sloveniji. Z družino se je v Ljubljano preselil iz Ambrusa leta 2006. Hakija Ferhatović je star 52 let in brezposeln. Kot otrok se je pri štirih letih preselil iz Bosne v Ljubljano. Biljana je njegova žena, stara 43 let, prav tako

brezposelna, rojena je v Sloveniji in živi v Ljubljani. Elvis je star 40 let in ima svoje podjetje za gostinstvo. Rojen je v Sloveniji.

Vsi intervjuvanci so se naselili v Ljubljani. Dva živita v hiši v Šiški, ki jo imata v najemu kot neprofitno s strani Javnega stanovanjskega sklada Mestne občine Ljubljana (MOL). Dva živita v stanovanju, en pa v romskem naselju. Hakija (52) je ob prihodu v Slovenijo živel v barakarskem naselju v Šentvidu. Dostop do vode je imel omejen, saj je bila zunaj le ena pipa za vse barake. Vseeno pa so se ljudje znašli in so si sami napeljali vodo vsak v svojo barako. Biljana (43) je pred poroko živela v naselju v Rakovi jelši, kjer se z vodo oskrbuje približno 70 objektov prek enega vodovodnega priključka. Rajko (37) je s svojo razširjeno družino prišel v Ljubljano zato, ker jih je na prejšnji lokaciji okolica izločila. Pri iskanju primerne novega prebivališča jim je veliko pomagal takratni predsednik Republike Slovenije Janez Drnovšek. Povedal je, da so jim pokazali več različnih lokacij, od katerih so se jim nekatere zdele preveč utesnjene, zato so izbrali lokacijo »Roje« blizu vojašnice v Šentvidu, saj jim je bilo pomembno predvsem to, da so umaknjeni od drugih ljudi. Haris (52) je povedal, da je prišel na Litijsko cesto, kjer je že živela njegova teta. Tam je kupil leseno barako (slika 4) in kmalu postavil zidano hišo (slika 5).

Slika 4: Naselje na Litijski cesti iz leta 2002, spredaj nekdanja delavska baraka

(Vir: Haris Tahirovič, osebni arhiv)

Slika 5: Naselje na Litijski cesti leta 2011, spredaj desno del hiše Harisa Tahirovića

(Vir: Haris Tahirović, osebni arhiv)

Večina sogovornikov je poročala o urejeni oskrbi s pitno vodo prek javnega vodovoda. Nekateri so imeli prej težave z oskrbo, kot na primer na Litijski cesti, kjer so si morali prebivalci vodo priskrbeti sami oz. so od javnega vodovoda sami prekopali vod do svojih objektov.

Večina intervjuvancev redno plačuje za pitno vodo, vendar so nekateri navedli težave z neplačniki ali dolgovi. Na Litijski cesti in v Rakovi jelši imajo vzpostavljen delilnik stroškov. To pomeni, da je več družin priključenih na isti obračunski vodomer, uporabniki pa so podpisali razdelitveno razmerje, tako skladno s tem vsak uporabnik prejema svoj račun v dogovorjenem deležu. Na Rojah živi skupno 14 romskih družin in vsi skupaj prejemajo eno položnico. Ga. Katarina Meden z Društva Mozaik jim vsak mesec preračuna znesek na posamezno družino, vsaki družini na list napiše podatke za nakazilo, torej znesek, TRR, sklic, posamezniki pa nato na Pošti Slovenije poravnajo vsak svoj dolg. Hakija in Biljana sta povedala, da jima je voda najpomembnejša in da to položnico vedno najprej plačata, medtem ko imata za ravnanje z odpadki že več kot 3000 evrov neporavnanih obveznosti.

Večina sogovornikov ni navedla konkretnih ovir ali težav pri dostopu do pitne vode, vendar so nekateri poudarili morebitno izključenost ali težave, povezane z neplačniki v skupnosti. Predvsem je to lahko težava v naselju Roje, kjer je en sam račun in uradno tudi en plačnik. Ker plačujejo razpršeno, včasih račun v celoti ni poravnani in posledično bi lahko prišlo tudi do zapore dobave pitne vode. Haris (52) in Elvis (40)

sta izpostavila težavo z lastništvom parcel, kjer imata hiši. Na Litijski cesti je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja nek moški vozil kamion za Gradis. V središču Ljubljane je imel zanimivo parcelo, ki jo je Gradis želel kupiti. To se je tudi zgodilo in v zameno so mu ponudil še eno parcelo na Litijski cesti. Na tej parceli so že obstajali nekateri zidani objekti in tudi lesene barake. Kasneje je to parcelo odkupil od tistega moškega neki Rom, vendar ni bilo narejenega uradnega prepisa lastništva, tako kot ga ni bilo niti predhodno z Gradisa. Potem je ta Rom nekaj časa živel tam, postopoma pa so se priseljevali sorodniki in drugi Romi, ki so si zgradili dodatne objekte. Nihče pa se ni ukvarjal z dokumentacijo, kot so gradbena dovoljenja, vpisi v Zemljiško knjigo in drugo. Ko je Gradis šel v stečaj, je Aktiva kupila stečajno maso. Vendar Gradis ni omenil, da na parceli že živijo ljudje. Aktiva je nato prodala to parcelo podjetju New Moon Properties v Veliki Britaniji. Vendar podjetje ni moglo upravljati z nepremičnino, ker že obstajajo prebivalci, zato so jo prodali nazaj v Slovenijo. Novi lastnik je dosegel, da se nihče ne more na novo prijaviti na te naslove. Kljub temu pa je Haris (52) povedal, da se nihče od trenutnih prijavljenih ne namerava odjaviti. Novi lastnik želi prebivalce odgnati tako, da jim želi prekiniti dobavo pitne vode. Seveda se s tem dobavitelj pitne vode ne strinja, saj so uporabniki storitev oskrbe s pitno vodo v glavnem redni plačniki.

Intervjuvanci so večinoma ocenili, da lokalne oblasti dobro sodelujejo z romsko skupnostjo glede vprašanj oskrbe s pitno vodo. Pohvalili so sodelovanje in podporo lokalnih oblasti pri reševanju morebitnih težav, niso pa konkretizirali svojih trditev. Vsi vprašani se strinjajo, da v Ljubljani ni diskriminatornega pristopa samo zato, ker so Romi, čutijo se sprejete in slišane. V primeru težav, vprašanj ali kakršnih koli nejasnosti se v glavnem najprej obrnejo na CSD. V večini so izpostavili trenutnega župana, k ga spoštujejo in so zadovoljni z njegovim pristopom do romske skupnosti.

Glede vprašanja o informiranosti o pravicah do čiste pitne vode so bili sogovorniki bolj skopi. Večina se je počutila dovolj informirane o svojih pravicah do čiste pitne vode, pogovor pa se v tej smeri ni razvil. Povedali so, da če česa ne vedo, se obrnejo na CSD.

Vprašani so predlagali različne izboljšave, kot so boljše sodelovanje skupnosti, večja ozaveščenost o pomenu pitne vode ter izboljšanje pogojev za izobraževanje in zaposlovanje pripadnikov romske skupnosti. Nekateri so tudi izrazili skrb glede morebitnih diskriminacijskih praks v skupnosti. Harisu (52) se zdi žalostno, da se sploh pogovarjamo o pravici do pitne vode. Ker mu je problem poznan tudi izven Ljubljane, smo ga vprašali, kaj bi pomagalo za izboljšanje razmer. Problem vidi v tem, da občinski veljaki nočejo pomagati romskim skupnostim, saj se bi zamerili ljudstvu in potem ne bi bili izvoljeni. Pove še, da v Ljubljani ni težav. Za druga romska naselja pa pravi, da gre za hudo kršenje človekovih pravic. Omeni primer, ko je šel Amnesty International na Evropsko sodišče za človekove pravice, kjer so izgubili. Problem vidi v tem, ker so izpostavili samo eno družino, če bi pokazali širšo sliko, bi zagotovo zmagali. Elvisu (40) se zdi, da če skupnost ne želi, da romski otroci hodijo v šole,

vrtnice, če Romov ne sprejemajo v službe, se s tem povečuje nepismenost, revščina in posledično kriminal. Meni, da vse izhaja iz doma. Če je doma urejeno, se hodi v šolo in starši svoje otroke lepo vzgajajo, bodo tudi kot Romi lahko veliko dosegli.

7.2.2 Zaposleni na CSD, občini in nevladni organizaciji

Razprava z intervjuvanci razkriva, da so obstoječe politike in ukrepi v institucijah, kot je CSD, razmeroma omejeni ali neobstoječi glede zagotavljanja dostopa do pitne vode za romsko skupnost.

Čeprav je CSD izvajal program, kot je »Skupaj za boljši jutri«, ki ga je sofinancirala MOL (žal ta program v letu 2024 ni dobil sredstev za nadaljevanje izvajanja) in ki se osredotoča na izboljšanje življenjskih pogojev romske skupnosti, kot je bivanje v naselju Roje, je dostop do pitne vode le ena od mnogih nalog. Tudi v Društvu Mozaik izvajajo različne programe, v katere je vključena romska skupnost. To so programi »Z roko v roki / Zru va du va«, »Povem naprej« in »Skupni koraki«. Prav tako kot na CSD so tudi v Mozaiku njihovi programi usmerjeni v reševanje širše romske problematike, pri čemer je dostop do pitne vode le majhen delček celote. Program »Z roko v roki« se je začel izvajati v letu 2004 in je bil namenjen Romom, ki živijo na področju MOL. Pretežno je šlo za skupino ljudi, ki so živeli v barakarskem naselju med Koželjevo in Tomačevsko ulico v Ljubljani in so se preseljevali v neprofitna in tržna stanovanja ter bivalne enote po različnih lokacijah v Ljubljani. Gre za socialnovarstveni program, katerega ključni cilj je socialno vključevanje. Program »Skupni koraki« pa je namenjen Romom in Rominjam v naselju Roje. Glavnino dela predstavljajo čustvena opora, spremstvo, informiranje, zagovorništvo, pomoč pri branju in urejanju osebne dokumentacije.

Ime organizacije	Naziv programa	Naslov	Pošta	Sredstva MOL 2023	Obdobje sofinanciranja	E-pošta	Spletna stran
Center za socialno delo Ljubljana	Skupaj za boljši jutri	Celovška cesta 150 (CSD Ljubljana, Enota Šiška)	1000 Ljubljana	25.000,00	2023	gpcsd.ljsis@gov.si	https://www.csd-slovenije.si/csd-ljubljana/enota-ljubljana-siska
DRUŠTVO ZA IZOBRAŽEVANJE IN POVEZOVANJE OTROK	Povem naprej	Savska cesta 3a	1000 Ljubljana	17.000,00	2021-2023	društvo.mozaik@gmail.com	http://društvo.mozaik.si/
DRUŠTVO ZA IZOBRAŽEVANJE IN POVEZOVANJE OTROK	Skupni koraki	Savska cesta 3a	1000 Ljubljana	25.000,00	2023-2025	društvo.mozaik@gmail.com	http://društvo.mozaik.si/
DRUŠTVO ZA IZOBRAŽEVANJE IN POVEZOVANJE OTROK	Z roko v roki	Savska cesta 3a	1000 Ljubljana	27.500,00	2023-2025	društvo.mozaik@gmail.com	http://društvo.mozaik.si/

Tabela 1: Socialnovarstveni programi za Rome – sofinancirani programi v letu 2023

(Vir: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/zdravje-in-socialnovarstvo/socialnovarstveni-programi-podpore-in-pomoci/rominje-in-romi/>)

Sodelovanje z romsko skupnostjo glede vprašanj oskrbe s pitno vodo se kaže v praktičnih prizadevanjih, kot je izvajanje posebnih finančnih pomoči posameznim družinam za izboljšanje razmer v njihovih domovih. CSD je namreč spodbujal

prebivalce naselja, da si uredijo pitno vodo in kopalnice, v ta namen so dvema družinama v letu 2023 odobrili izredno denarno pomoč. V obeh primerih družini žal sredstev izredne pomoči nista porabili v ta namen. Tretji družini so omogočili izplačilo namenske denarne pomoči za plačilo položnice za vodo.

Tekom pogovorov se razkrije, da so komunikacija in sodelovanje s to skupnostjo ključni, saj se mnogi problemi, povezani s pitno vodo, pojavljajo tudi zaradi pomanjkanja razumevanja in vzajemnega spoštovanja med prebivalci naselja.

Prebivalci v naselju Roje se oskrbujejo s pitno vodo iz vodovodnega priključka, katerega lastnik je Ministrstvo za obrambo. Od 14 romskih družin, ki živijo v naselju, imajo samo štiri družine kopalnico. V štirih bivalnih objektih sploh nimajo pitne vode (tri družine in ena samska oseba). Ker gre za sorodniške povezave med družinami, se med seboj oskrbujejo z vodo, tako da si prinesejo vodo iz bivalnega objekta, kjer je pitna voda. Žal pa ne gre samo za medsebojno pomoč, ampak je problem pitne vode pogosto tudi izvor konfliktov in nasilja med njimi. V letu 2023 so na CSD izpostavili možnost dobave mobilnih stranišč z umivalniki DIXI, vendar Romom ta možnost ni bila všeč. Pri tem vprašanju je CSD sodeloval z MOL.

Financiranje projektov za izboljšanje oskrbe s pitno vodo za romsko skupnost je odvisno predvsem od sredstev, ki jih zagotavlja MOL.

Z MOL nismo uspeli izpeljati intervjuja, so nam pa posredovali pisno pojasnilo: »Mestna občina Ljubljana (v nadaljevanju: MOL) se glede na svojo demografsko strukturo ne sooča s specifično problematiko, ki bi se dotikala izključno romskega prebivalstva. Na območju MOL sicer so predeli, kjer živijo Rominje in Romi, vendar ni mogoče govoriti o tradicionalnih oziroma avtohtonih sklenjenih romskih naseljih ali romski skupnosti, saj gre za mešano zastopanost Rominj in Romov z ostalimi prebivalkami in prebivalci. Niti za vodenje evidenc prebivalk in prebivalcev po etnični pripadnosti MOL nima zakonske podlage oziroma pristojnosti. Rominje in Romi so v MOL obravnavani enako in enakopravno kot ostale občanke in občani (tudi glede dostopa do pitne vode) ter zanje ne izvajamo posebnih ukrepov.«

Pomembno je, da institucije, kot sta CSD in MOL, bolje razumejo specifične potrebe romske skupnosti v zvezi z oskrbo s pitno vodo. Poleg tega je treba prihodnje načrte za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost jasno opredeliti, pri čemer je treba posebno pozornost nameniti ciljem integracije in preseganja segregacije, nam je povedala ga. Meden. Izrazila je tudi, da ne odobrava interpretacije mestne občine, da gre v Rojah za netradicionalno avtohtono romsko naselje oziroma »ločeno« naselje. Meni, da Roje vse bolj postajajo segregirano naselje, čeprav je bilo leta 2006, ko se je na to območje naselila družina Strojani, rečeno, da temu ne bo tako. Edino rešitev vidi v zapiranju naselja in integraciji Romov v širšo skupnost.

Pogovora nakazujeta, da obstaja potreba po nadaljnjem sodelovanju z družbi, kot je Društvo Mozaik, ki redno obiskujejo romska naselja in nudijo pomoč, vključno z zagotavljanjem podpore pri plačevanju računov za oskrbo s pitno vodo. Kljub tem prizadevanjem pa ostaja izziv integracije romske skupnosti v širšo družbo in zagotavljanje enakih možnosti za vse prebivalce. Do danes so izselili šest družin. Žal se je v letošnjem letu na razpis za neprofitna stanovanja iz tega naselja prijavila samo ena mati samohranilka in ena samska oseba.

7.3 Analiza pridobljenih podatkov

Analiza pridobljenih podatkov razkriva nekatere ugotovitve glede dostopa do pitne vode v romski skupnosti v Ljubljani ter vlogo institucij, kot so CSD, MOL in nevladne organizacije, pri reševanju te problematike. V pogovorih smo se pogosto oddaljili od osrednje teme diplomskega dela, saj očitno oskrba s pitno vodo v Ljubljani ni pglavilna romska problematika. Ta je za Rome v Ljubljani dobro urejena prek javnega vodovodnega omrežja.

Težave se pojavijo, ker nekateri Romi ne znajo dobro upravljati z denarjem in ga namesto, da bi najprej poravnali položnice, porabijo za druge stvari. Tako nastajajo dolgovi in prihaja do opominov in izvršb. Večina sicer redno plačuje za pitno vodo. Načini poravnave računov za vodo se razlikujejo med intervjuvanci oz. njihovimi izkušnjami. Prednost je, da nevladna organizacija pomaga Romom pri izračunavanju plačil po posameznih družinah, sicer bi bile težave zagotovo še večje.

Izpostavljene so bile možne ovire in težave, povezane z lastništvom zemljišč in pomanjkanjem uradne dokumentacije, ki bi lahko vodile do izгона romskih prebivalcev iz njihovega območja bivanja. Konflikti med prebivalci naselij zaradi dostopa do pitne vode so bili prav tako omenjeni kot pomembna težava. Romi sami dostopa do pitne vode ne izpostavljajo kot problem za njihov razvoj, zadostuje jim, da je voda v naselju. Se pa problem dostopa do pitne vode nato povezuje z drugimi težavami, npr. otrok ne pošiljajo v šolo in vrtec, ker jih nikjer ne morejo umivati. Tukaj se res pokaže razlika dojemanja, namreč Rajko (37) ne vidi nobenih težav z vodo, medtem ko sta tako ga. Meden z Mozaika kot ga. Verbole Lipovac s CSD izpostavili problematiko pitne vode v naselju Roje. Od 16 družin imajo samo štiri kopalnico. Pomanjkanje kopalnic in omejen dostop do čiste pitne vode lahko vodita v slabše higienske pogoje v romskih naseljih. To pa lahko povzroči širjenje bolezni in negativno vpliva na zdravje prebivalcev, zlasti otrok. Omejen dostop do vode lahko vodi tudi do drugih težav, kot so socialna izključenost, diskriminacija, nezaposljivost, kar pa spet nadalje lahko vodi do povečanja kriminala.

Tudi v Koželjevih barakah se je pojavljala problematika dostopa do vode, saj je bil tam samo en priključek, vendar so se ljudje znašli in so sami izvedli napeljavo do posameznih barak.

Lokalne oblasti dobro sodelujejo z romsko skupnostjo glede vprašanj oskrbe s pitno vodo, to izvajajo prek CSD in nevladnih organizacij. Romi cenijo in pohvalijo to podporo. Si pa v Društvu Mozaik želijo več sodelovanja med CSD in društvom, saj ima CSD večjo moč pri vpeljevanju sprememb in izboljšav.

Glede informiranosti o pravicah do čiste pitne vode ugotavljamo, da se romska skupnost počuti dovolj informirane o svojih pravicah, vendar pa ni bilo podanih podrobnosti glede informiranosti v tej smeri. Vprašani morda niso prepoznali pomembnosti informiranosti o svojih pravicah ali pa niso bili seznanjeni s tem, da imajo tovrstne pravice. Morda nimajo dostopa do ustreznih informacijskih virov ali komunikacijskih kanalov, prek katerih bi bili obveščeni o svojih pravicah. Visoka stopnja nepismenosti v romski skupnosti bi lahko otežila njihovo informiranje o pravicah do pitne vode, še posebej če informacije niso dostopne v ustni obliki. Poleg tega romski prebivalci morda nimajo zaupanja v institucije ali oblasti, ki bi jim morale zagotavljati informacije o njihovih pravicah, zaradi česar se morda niso odzvali na vprašanja o tej temi.

Intervjuvanci so predlagali različne izboljšave, ki bi lahko prispevale k boljšemu dostopu Romov v Ljubljani do pitne vode. Med njimi je bilo boljše sodelovanje skupnosti, ki bi omogočilo izmenjavo informacij o pomenu pitne vode in spodbujalo solidarnost med prebivalci. Poudariti je treba potrebo po večji ozaveščenosti o pomenu pitne vode, kar bi lahko vključevalo izobraževalne programe in kampanje o zdravju in higieni. Izboljšanje pogojev za izobraževanje in zaposlovanje pripadnikov romske skupnosti bi lahko povečalo njihove možnosti za socialno vključenost in izboljšalo njihov ekonomski položaj. Izražena je bila tudi skrb glede morebitnih diskriminacijskih praks v skupnosti, zato bi bilo pomembno ukrepati proti vsaki obliki diskriminacije in zagotoviti enakopraven dostop do storitev in priložnosti za vse člane družbe.

Razprava z zaposlenimi na CSD, občini in nevladni organizaciji razkriva, da so obstoječe politike in ukrepi omejeni ali nezadostni glede zagotavljanja dostopa do pitne vode za romsko skupnost. Sodelovanje z romsko skupnostjo je ključnega pomena, vendar ostaja izziv integracije in zagotavljanja enakih možnosti za vse prebivalce.

Analiza podatkov nakazuje, da obstajajo izzivi v zvezi z dostopom do pitne vode v romski skupnosti v Ljubljani, pri čemer so potrebni nadaljnji ukrepi za izboljšanje razmer. Sodelovanje med različnimi institucijami in skupnostjo je ključnega pomena za uspešno reševanje te problematike, pri čemer je treba posebno pozornost nameniti integraciji in preseganju segregacije.

8 PRIPOROČILA ZA IZBOLJŠANJE DOSTOPA DO PITNE VODE ZA ROMSKO SKUPNOST V LJUBLJANI

8.1 Izpostavitvev ključnih izzivov in potreb romske skupnosti

Pri izboljšanju dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani je ključno prepoznati in nasloviti osrednje izzive in potrebe te skupnosti. Med temi izzivi izstopajo lastniško-pravni in infrastrukturni vidiki, ki vplivajo na stabilnost bivanja romskih prebivalcev. Pomanjkanje dokumentacije in ureditev lastništva zemljišč lahko privede do negotovosti glede bivanjskih pogojev, medtem ko infrastrukturne pomanjkljivosti, zlasti glede dostopa do pitne vode, vplivajo na osnovne življenjske potrebe in kakovost življenja romskih skupnosti.

8.2 Oblikovanje smernic in priporočil za politike in ukrepe

V oblikovanju politik in ukrepov za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani bi bilo treba upoštevati večplastne potrebe in specifične izzive, s katerimi se ta skupnost sooča. Smernice in priporočila bi morala zajemati celovit pristop, ki bi vključeval urejanje lastniško-pravnega statusa zemljišč, izboljšanje infrastrukture za oskrbo s pitno vodo ter izvajanje programov ozaveščanja in izobraževanja o pomenu čiste pitne vode, izključeval pa segregacijo romskega prebivalstva.

Za izboljšanje dostopa do pitne vode je pomembno celovito urejanje lastniško-pravnega statusa zemljišč v romskih naseljih. To zajema več možnih ukrepov, med katerimi sta pravna podpora in svetovanje romskim prebivalcem. Pomembno je, da bi se prebivalcem nudila strokovna pomoč pri pridobivanju ustrezne dokumentacije, kot so vpisi v zemljiško knjigo, pogodbe o lastništvu in pravice do uporabe zemljišča.

Poleg tega bi bilo treba pozornost nameniti postopkom legalizacije romskih naselij, da bi se zagotovila pravna varnost prebivalcem in omogočilo izboljšanje infrastrukture. V nekaterih primerih bi lahko prišlo do razdelitve zemljišč med prebivalci romskih naselij ali do dodelitve uradnih parcel, kar bi omogočilo jasnejše lastništvo in upravljanje zemljišč.

Pomembno je spodbujati dialog med lastniki zemljišč, lokalnimi oblastmi in romskim prebivalstvom ter iskati rešitve v sporih glede lastništva in uporabe zemljišč. Po potrebi je treba razmisliti o spremembah zakonodaje, ki bi olajšale urejanje lastniško-pravnega statusa zemljišč s poenostavitvijo postopkov ali z uvedbo posebnih zakonov ali programov za ta namen.

Če lastništva ni mogoče ustrezno urediti, bi bilo treba poiskati alternativne rešitve, recimo zagotavljanje nadomestnih stanovanj ali hiš za romsko prebivalstvo. Pri tem

je nujno sodelovanje med različnimi institucijami in organizacijami ter izvajanje programov, ki omogočajo dostop do primernega stanovanja in ustrezne infrastrukture.

Seveda je vsak primer treba upoštevati individualno, saj se lahko razmere v romskih naseljih razlikujejo glede na stopnjo segregacije in druge specifične dejavnike. Tam, kjer je segregacija preveč izrazita in je urejanje lastniško-pravnega statusa zemljišč neučinkovito ali neizvedljivo, bi lahko rešitev predstavljala izselitev prebivalcev v neprofitna stanovanja. To bi Romom omogočilo dostop do ustrežnejšega stanovanjskega okolja, ki bi zagotovilo tudi boljše pogoje za oskrbo s pitno vodo in drugo osnovno infrastrukturo. Posledično bi se povečala socialna vključenost romske skupnosti v širšo družbo, saj bi jim ustrežnejše stanovanjsko okolje omogočilo boljše življenjske pogoje in večjo stabilnost. S tem bi se tudi izboljšala njihova dostopnost do različnih storitev, izobraževanja, zdravstvenega varstva, zagotovo bi se povečala tudi njihova zaposljivost, kar bi prispevalo k zmanjšanju socialnih razlik in izključenosti. Tudi pri tem je izjemno pomembno, da se izseljevanje izvaja v sodelovanju z lokalnimi oblastmi, romskimi skupnostmi in drugimi relevantnimi deležniki ter da se upoštevajo pravice in potrebe prebivalcev, ki so vključeni v ta proces.

Izvajanje programov ozaveščanja in izobraževanja o pomenu čiste pitne vode bi lahko potekalo z organizacijo delavnic, predavanj in kampanj na lokalni ravni. Te dejavnosti bi lahko zajemale informiranje prebivalcev o pomenu pitne vode za zdravje, pravilnem ravnanju z vodo in ukrepih za preprečevanje onesnaženja. S tovrstnimi praksami bi bilo treba začeti že v vrtcih in v šolah, kjer so vključeni tudi romski otroci. Poleg tega bi se lahko organizirale tudi praktične demonstracije filtriranja vode in ustrezne higienske prakse, da bi se povečala ozaveščenost in spodbudila pravilna uporaba virov pitne vode. Pomembno je tudi vključevanje lokalnih voditeljev in skupnosti v izobraževalne programe, da se zagotovi širši vpliv in sprejetje sprememb v ravnanju z vodo.

Pri oblikovanju in izvajanju politik ter ukrepov je pomembno vključevanje romske skupnosti v proces odločanja. Participativni pristop omogoča Romom, da izrazijo svoje potrebe, pomisleke in predloge ter aktivno sodelujejo pri iskanju rešitev. Poleg tega je pomembno zagotoviti dostop do informacij in izobraževanja o pravicah do čiste pitne vode ter spodbujati dialog med romsko skupnostjo, oblastmi in drugimi deležniki za učinkovito reševanje izzivov na tem področju.

9 ZAKLJUČEK

Diplomsko delo je obravnavalo problematiko dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani. Raziskava je pokazala, da čista pitna voda ni na voljo vsem prebivalcem, še posebej pa se soočajo s to težavo pripadniki romske skupnosti, ki se pogosto znajdejo v socialno-ekonomsko ogroženem položaju. Analiza mednarodnih in nacionalnih pravnih virov je jasno potrdila, da čista pitna voda ni le osnovna potreba, ampak tudi temeljna človekova pravica, ki izhaja iz splošno priznanih načel človekovega dostojanstva. Mednarodni dokumenti, kot je Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ter različne mednarodne pogodbe, vključno z Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, jasno poudarjajo nujnost zagotavljanja dostopa do čiste pitne vode kot ključnega elementa za preživetje in zdravje posameznikov. Na nacionalni ravni je ta pravica dodatno podprta z Ustavo RS ter zakonodajo s področja varstva okolja in javnih služb, ki zagotavljajo pravno podlago za urejanje dostopa do pitne vode tudi za romsko skupnost v Ljubljani.

Z izvedbo intervjujev smo pridobili vpogled v perspektivo romske skupnosti in drugih relevantnih akterjev, ki delujejo na tem področju. Ugotovili smo, da je treba izboljšati ozaveščenost o pravicah do pitne vode in okrepiti dialog med romsko skupnostjo, oblastmi in drugimi deležniki.

Na podlagi analize obstoječega stanja smo oblikovali priporočila za izboljšanje dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani. Ključni poudarek je na participativnem pristopu, ki omogoča romski skupnosti aktivno sodelovanje pri iskanju rešitev in zagotavljanju pravic do pitne vode. Poleg tega smo predlagali izboljšanje infrastrukture za oskrbo s pitno vodo, izvajanje programov ozaveščanja in izobraževanja ter spodbujanje mediacije pri reševanju sporov glede lastništva zemljišč.

Pomemben vidik naših priporočil je tudi poudarek na socialni pravičnosti in enakopravnosti, ki sta najpomembnejša za uresničevanje pravice do pitne vode za vse prebivalce, ne glede na njihov etnični izvor ali socialno-ekonomski položaj. Zato smo predlagali tudi ukrepe za odpravljanje diskriminacije in socialne izključenosti ter za zagotavljanje enakih možnosti dostopa do pitne vode za vse člane romske skupnosti v Ljubljani. Pri tem je treba upoštevati njihove specifične potrebe in izzive ter vključiti njihov glas v proces odločanja in izvajanja ukrepov.

V sklepnem delu diplomskega dela smo poudarili, da je treba celostno pristopiti k reševanju problema dostopa do pitne vode za romsko skupnost v Ljubljani ter upoštevati specifične potrebe in izzive posameznih naselij. Le tako lahko zagotovimo, da bodo pravice do pitne vode enakomerno uveljavljene za vse prebivalce, ne glede na njihovo etnično pripadnost ali socialno-ekonomski položaj.

10 VIRI

- Ahačič et al, (2015). Odgovornost države zagotavljati pravico do čiste pitne vode. Ljubljana: Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani. Pridobljeno 11. oktober 2023 iz <https://www.pf.uni-lj.si/media/odgovornost.drzave.zagotavljati.pravico.do.ciste.pitne.vode.pdf>
- Ćučić, K. (2023). Pravna ureditev dostopa do pitne vode v izbranih državah. *Diplomsko delo*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za upravo.
- Dagarin, J. (2019). Pravica do pitne vode v koliziji med dolžnostmi mednarodne skupnosti in države ter pravicami posameznika. *Doktorska dizertacija*. Ljubljana: Nova univerza. Evropska pravna fakulteta.
- Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2000/60/ES z dne 23. oktobra 2000 o določitvi okvira za ukrepe Skupnosti na področju vodne politike. (2020).
- Dublin Statement on Water and Sustainable Development. (1992). Dublin: International Conference on Water and the Environment: Development Issues for the 21st Century. Pridobljeno 12. oktober 2023 iz <http://hrlibrary.umn.edu/instreet/dublinwater1992.html>
- Economic and Social Council. (1999). Protocol on Water and Health to the 1992 Convention on the Protection and Use of Transboundary Watercourses and International Lakes. London. Pridobljeno 11. oktober 2023 iz <https://unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2000/wat/mp.wat.2000.1.e.pdf>
- EUR - Lex. (2017). Pogodba o delovanju Evropske unije. Pridobljeno 12. oktober 2023 iz <https://eur-lex.europa.eu/SL/legal-content/summary/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union.html>
- Ford, L. (2012). Millennium development goal on safe drinking water reaches target early. *The Guardian*. Pridobljeno 11. oktober 2023 iz <https://www.theguardian.com/global-development/2012/mar/06/water-millennium-development-goals>
- Klančar, T., & idr. (2014). Strategija razvoja socialnega varstva v Mestni občini Ljubljana za obdobje od 201 do 2020. Ljubljana: Mestna občina Ljubljana, Oddelek za zdravje in socialno varstvo.
- Kurrer, C., & Lipcaneanu, N. (2022). Fact Sheets on the European Union, European Parliament. *Water*. Pridobljeno 13. oktober 2023 iz <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/74/water-protection-and-management>

- Listina Evropske Unije o temeljnih pravicah. (2010). Uradn list EU, 2010/C 83/02.
- Lukič, M. (2016). Pravica do pitne vode. *Magistrska naloga*. Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta.
- Obreza, J. (2003). Romi v slovenskem pravnem redu in njihova participacija na lokalni ravni v luči predvidenih zakonskih sprememb. *Evropa, Slovenija in Romi* (str. 45-46). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Polak Petrič, A., Jager Agius, I., & Zidar, A. (2013). *Pravo mednarodnih pogodb*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV, Ljubljana, in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.
- Portal GOV.SI. (2023). Slovenija in Svet Evrope. Pridobljeno 12. oktober 2023 iz <https://www.gov.si teme/slovenija-in-svet-evrope/>
- Resolution 1693. (2009). *Water: a strategic challenge for the Mediterranean Basin*. Council of Europe. Pridobljeno 12. oktober 2023 iz <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=17786&lang=en>
- Stegel, M. (2020). Uresničevanje pravice do zdrave pitne vode na primeru kraškega vodonosnika. *Magistrsko delo*. Ljubljana: Nova univerza, Evropska pravna fakulteta.
- Tegan, G. (2023). Scribbr. *Semi-Structured Interview. Definition, Guide & Examples*. Pridobljeno 19. marec 2024 iz <https://www.scribbr.com/methodology/semi-structured-interview/>
- Thielbörger, P. (2014). *The right(s) to water, The Multi-Level Governance of a Unique Human*. Berlin Heidelberg: Springer.
- Topolinjak, S., & idr. (2021). Strategija razvoja socialnega varstva v Mestni občini Ljubljana za obdobje od 2021 do 2027. Ljubljana: Mestna občina Ljubljana, Oddelek za zdravje in socialno varstvo.
- Türk, D. (2015). Temelji mednarodnega prava, 2. Pregledana in dopolnjena izdaja. Ljubljana: GV Založba.
- Ude, L. (2017). Kako (si) bomo lahko točili čisto vodo – Zakaj je bila dopolnitev ustave z novim členom potrebna? *Delo*. Pridobljeno 7. november 2023 iz <https://old.delo.si/mnenja/gostujoce-pero/kako-si-bomo-lahko-tocili-cisto-vodo.html>

- United Nations. (1972). United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm. Pridobljeno 11. oktober 2023 iz <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>
- United Nations. (2015). Goal 6: Ensure access to water and sanitation for all. Pridobljeno 8. november 2023 iz <https://www.un.org/sustainabledevelopment/water-and-sanitation/>
- United Nations. (brez datuma). UN water. Water facts. Pridobljeno 8. november 2023 iz <https://www.unwater.org/water-facts>
- Universal Declaration of Human Rights. (1948). *United Nations*. Pridobljeno 11. oktober 2023 iz <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
- Uredba o oskrbi s pitno vodo. (2012). Uradni list RS, št. 88/12 in 44/22 – ZVO-2.
- Uredba o pitni vodi. (2023). Uradni list RS, št. 61/23.
- Ustava Republike Slovenije. (1991). Uradni list RS, št. 33/91-I, 42/97 – UZS68, 66/00 – UZ80, 24/03 – UZ3a, 47, 68, 69/04 – UZ14, 69/04 – UZ43, 69/04 – UZ50, 68/06 – UZ121, 140,143, 47/13 – UZ148, 47/13 – UZ90,97,99 in 75/16 – UZ70a.
- Varuh človekovih pravic. (brez datuma). *Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah*. Pridobljeno 11. oktober 2023 iz <https://www.varuh-rs.si/pravni-temelji-cp/ozn-organizacija-zdruzenih-narodov/mednarodni-pakt-o-drzavljskih-in-politicnih-pravicah/>
- Voda je človekova pravica. (2010). Mladina. Pridobljeno 12. oktober 2023 iz https://www.mladina.si/84112/29-07-2010-voda_je_clovekova_pravica/?utm_source=dnevnik%2F29-07-2010-voda_je_clovekova_pravica%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink
- Zakon o gospodarskih javnih službah. (1993). Uradni list RS, št. 32/93, 30/98 – ZZLPPO, 127/06 – ZJZP, 38/10 – ZUKN in 57/11 – ORZGJS40.
- Zakon o ratifikaciji Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjene s protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjene s protokolom št. 2, ter njenih protokolov št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11, stran 215. (brez datuma). Uradni list RS, št. 12-01/94-65.
- Zakon o varstvu okolja. (brez datuma). Uradni list RS, št. 44/22 in 18/23.

Zakon o vodah. (2002). Uradni list RS, št. 67/02, 2/04 – ZZdl-A, 41/04 – ZVO-1, 57/08, 57/12, 100/13, 40/14, 56/15 in 65/20.